

Βυζαντινά Σύμμεικτα

Τομ. 5, 1983

Ὁ «πρῶτος αὐτοκράτωρ Ρωμαίων» καὶ ὁ «πρῶτος Ρωμαίων ἀπάντων». Ἡ ἀνολοκλήρωτη Reconquista

ΛΟΥΓΓΗΣ Τηλέμαχος
[10.12681/byzsym.686](https://doi.org/10.12681/byzsym.686)

Copyright © 1983

To cite this article:

ΛΟΥΓΓΗΣ (1983). Ὁ «πρῶτος αὐτοκράτωρ Ρωμαίων» καὶ ὁ «πρῶτος Ρωμαίων ἀπάντων». Ἡ ἀνολοκλήρωτη Reconquista. Βυζαντινά Σύμμεικτα, 5, 217-247.

Ο «ΠΡΩΤΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙΩΝ» ΚΑΙ Ο «ΠΡΩΤΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΠΑΝΤΩΝ» Η ΑΝΟΛΟΚΛΗΡΩΤΗ RECONQUISTA

‘Ο Δ. Α. Ζακυνθινός είδε σωστά ότι τὸ κατακτητικὸ ἔργο τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχε πραγματιστικὸ χαρακτῆρα. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν πλειονότητα τῶν σύγχρονων ιστορικών ποὺ θεωροῦν τὴ Reconquista ἔργο μάταιο καὶ ἀνεδαφικό, ὁ δάσκαλος τῶν νεότερων ἑλλήνων Βυζαντινολόγων, δίδασκε τὴν προσπάθεια γιὰ ἐνοποίηση τοῦ Μεσογειακοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀνάσχεση τῶν βαρβαρικῶν κατακτήσεων. Ἡ κατοχύρωση τῆς θεωρητικῆς ἐκτίμησης τοῦ δάσκαλου ἀνήκει ἀντικειμενικά στοὺς μαθητὲς του. Πάνω σ’ αὐτὴ τὴ βάση ἀναλήφθηκε ἡ ἔρευνα ποὺ ἀκολουθεῖ.

Ι. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΤΩΝ ΤΗΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΑΣ ΕΠΙΟΧΗΣ

‘Όπως συμβαίνει σχεδὸν πάντοτε, ἡ ἱστορία μιᾶς ἐποχῆς ἐπισκιαίζεται ἀπὸ τὴν ἐκβασή τῶν μεγάλων σύγχρονων κοινωνικῶν ἀναμετρήσεων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῶν ἀναμετρήσεων αὐτῶν ἀποκοτῶν μεταγενέστερα μιὰ ὑστεροφημία ποὺ οἱ ἴδιοι ποτὲ δὲ θὰ μπορούσαν νὰ φανταστοῦν, ὅσον καιρὸ ἦσαν ζωντανοὶ καὶ πάλαιβαν γιὰ τὴν πραγμάτωση τῶν στόχων τους. Οἱ ἱστορικὲς πηγὲς ποὺ τοὺς ἀποθανατίζουν εἶναι πολιτικοποιημένες, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἀπηχοῦν τὶς πολιτικὲς ἰδέες τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὶς ἔγραψαν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔμεινε ἡ γενικὴ ἐντύπωση ὅτι ἦταν μιὰ ἐποχὴ σημαντικὴ καὶ ἰδιόρρυθμη («ἀρχαιότητα μέσα στὸ μεσαίωνα», τὴν ἀποκάλεσε ὁ E. Stein)¹, ἐνῶ οἱ πρωταγωνιστὲς τῆς εἶχαν ἐντελῶς διάφορες τύχες, μετὰ τὸ θάνατό τους. Ὁ Βελισάριος κέρδισε τὴν ἀθανασία, κύρια χάρη στὸ ποίημα καὶ στὸ θρύλο ποὺ φέρνουν ἀκόμα καὶ σήμερα τὸ ὄνομά του², ἐνῶ ὁ λεγόμενος «τυχερός» ἀντίπαλός του εὐνοῦχος Ναρσῆς πέρασε στὴν Ἱστορία σὰν προδότης μιᾶς αὐτοκρατορίας μὲ διαφορετικὴ πολιτικὴ ἰδεολογία ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ὑπηρετοῦσε ὁ Ναρσῆς ὅσο ζοῦσε³. Ὁ περιβόητος Ἰωάννης Καππαδόκης, ποὺ γεύθηκε σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ ἴσως ἀπ’ ὅ,τι ὁ Βελισάριος τὴν αὐτοκρατορικὴ δυσμένεια, εἶναι γνωστὸς στὴν Ἱστορία σὰν ἓνας φιλόδοξος συνωμότης,

1. Πρβλ. J. R. Palanque, *La vie et l'oeuvre d'Ernst Stein*, πρόλογος, σελ. XI, στὸ E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, τόμ. Β', Παρίσι-Βρυξέλλες-Ἀμστερνταμ 1949.

2. Enrica Follieri, *Il poema bizantino di Belisario*, Atti del Convegno Internazionale sul tema: La poesia epica e la sua formazione (Ρώμη, 28 Μαρτ. - 3 Ἀπρ. 1970): Accademia Nazionale dei Lincei, Quaderno No 139, Ρώμη, σελ. 583 - 651. Γιὰ τὴ νεότερη παράδοση, πρβλ. G. Spadaro, *L'«Achilleide» e la «Istorikḗ éxēghis perì Belisariou» di Gheorghillas*, Δίπτυχα 2 (1980 - 81), σελ. 23 - 41.

3. Bl. T. C. Lounghis, *Narsetis memoria; eine historische Fälschung*. XVI. Internationaler Byzantinistenkongress. Akten τόμ. II/2, Βιέννη 1982, σελ. 347 - 353. Γιὰ μιὰ ἐκτίμηση τῆς στρατιωτικῆς τακτικῆς τοῦ Ναρσῆ, βλ. (Κ. Μάριξ) - Φ. Ἐνγκελς, *Ἡ στρατιωτικὴ ὁργάνωση στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ Ρώμη*, πρόλογος Γ. Κορδάτου, Ἀθήνα (χ.χ.) σελ. 84.

πού ή ἀπληστία του συναγωνιζόταν μόνο τὴν ἀγραμματοσύνη του¹. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανός, τέλος, πού εἶχε δυὸ ἐντελῶς διαφορετικὲς μεταχειρίσεις στὸ ἔργο τοῦ Προκόπιου, ἔμεινε πάνω ἀπ' ὅλα σὰν ὁ ἐνσαρκωτὴς καὶ ἐκπρόσωπος μιᾶς ἐποχῆς πού εἶχε τόσο βαθιὲς ἀντινομίες, ὥστε οἱ γενικὲς κρίσεις γι' αὐτὴν νὰ ἐκτείνονται σὲ πραγματικὰ τεράστια ἔκταση, ἀπὸ τὴν ἐπιγραμματικὰ κλασσικὴ ἔκφραση τοῦ Stein πού ἀναφέρθηκε πρὶν ἀπάνω, ὡς τις ὅλο καὶ συχνότερα σήμερα ἐπαναλαμβάνόμενες στὰ ἐγχειρίδια βυζαντινῆς ἱστορίας ἀρνητικὲς κρίσεις καὶ ἐκτιμήσεις² ἐνὸς ἔργου πού δὲ μπορεῖ νὰ κριθεῖ, παρὰ μὲ τὰ ἀντικειμενικὰ δεδομένα τῆς ἰδίας του τῆς ἐποχῆς, πού πρέπει πρῶτα νὰ γίνουν κατανοητά.

Ἡ ἀναπαράσταση μιᾶς συγκεκριμένης κατάστασης τοῦ παρελθόντος εἶναι, φυσικά, πρωταρχικὸ καθῆκον (Aufgabe) τῆς Ἱστορίας³. Ἡ ἀναπαράσταση ὅμως μιᾶς στιγμῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν πασίγνωστη Reconquista ἢ ἀπὸ τὸ ἀκόμα γνωστότερο Corpus Juris Civilis, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς ἀναμετρήσεις, ἅμεσα προϊόντα τῶν ὁποίων εἶναι τὸ πολιτικὸ, πολιτιστικὸ καὶ νομικὸ ἐποικοδόμημα. Στὴν τομὴ τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀναπόφευκτων κοινωνικῶν διαδικασιῶν βρίσκονται οἱ προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς⁴, Ἰουστινιανός, Βελισάριος, Ναρσής, Ἰωάννης Καππαδόκης καὶ πάμπολλοι ἄλλοι. Εἶναι σαφέστατο ὅτι ὅλοι τους δὲν συνετέλεσαν στὸν ἴδιο βαθμὸ ἢ ἀπὸ ἀνάλογες θέσεις, ὥστε ὁ αἰώνας τοῦ Ἰουστινιανοῦ νὰ ἀποκτήσει τὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὰ ὁποῖα μᾶς εἶναι γνωστὸς σήμερα καί, ἀκόμα περισσότερο, ἐπειδὴ ὁ αἰώνας αὐτὸς μᾶς εἶναι γνωστὸς περισσότερο στὶς λεπτομέρειές του παρὰ στὸ σύνολο. Τὰ γεγονότα πού ἀποτελοῦν τόσο τὰ αἷτια ὅσο καὶ τὰ αἰτιατὰ τῶν καταστάσεων μένουν ἀκόμα ἀσύνδετα μεταξὺ τους, παρόλο πού οἱ πολιτικοποιημένες, ὅπως εἰπώθηκε, σύγχρονες τους πηγὲς τὰ ἀναφέρουν, σὲ ἐντελῶς ἀνύποπτες στιγμὲς τὶς περισσότερες φορές, κι αὐτὸ ἐξαιτίας τοῦ ὅτι οἱ πηγὲς εἶναι ἐντελῶς συγκεκριμένα πολιτικοποιημένες, καὶ πρὸς διαφορετικὴ κατεύθυνση ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη.

1. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Καππαδόκη, πρβλ. Yu. A. Kulakovskiy, *Istoriia Vizantii*, τόμ. Β', Κίεβο 1915, σελ. 275 - 284 καὶ τὰ ὅσα, κατὰ τὴ γνώμη μου ἔχι καὶ τόσο εὐστοχα ἰσχυρίζεται ὁ E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, τόμ. Β', σελ. 480 - 483.

2. Βλ. Χαρακτηριστικὰ A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, Madison 1952, σελ. 142. Κ. Ἀμαντος, *Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους*³, τόμ. Α', Ἀθήνα 1963, σελ. 247 καὶ, τελευταῖα, Λίκατερὶνη Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1975, σελ. 290 - 291 «ἀνεδαφικὴ πολιτικὴ». Πρβλ. ἀνασκόπηση στὸ H. Hunger, *Kaiser Justinian I. (527 - 565)*, Das Byzantinische Herrscherbild (Wege der Forschung Bd. 341), σελ. 333 - 352.

3. Βλ. Δ. Ι. Παλλάς, *Τὸ ἔργο τῆς Ἱστορίας στὸ πλατὺ νόημά της*, «Ἐβδομάδα μελέτης ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ», Λέγινα 1977, σελ. 87 - 98.

4. Γ. Β. Πλεχάνοφ, *Ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας καὶ ὁ ρόλος τῆς προσωπικότητας*, Ἀθήνα (χ.χ.), σελ. 147 - 155.

II. ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΙΑΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ

Τὰ ὅσα πραγματικά σπουδαῖα ἔγραψαν οἱ δυὸ μεγάλοι σύγχρονοι ἱστορικοὶ τῆς Ἰουστινιάνειας ἐποποιίας, ὁ Προκόπιος ἀπὸ τὴν Καισάρεια καὶ ὁ Ἀγαθίας ἀπὸ τὴ Μύρινα, ἔχουν περάσει ἀπὸ διαδοχικὲς ἐξονυχιστικὲς κριτικὲς τῆς νεότερης ἔρευνας, μὲ τὸ ἀξιοπρόσεκτο ἀποτέλεσμα ὅτι ὡς πρὸς τὰ βασικὰ καὶ συνολικὰ συμπεράσματα, παραμένουμε στὸν Krumbacher ποὺ ἔγραψε τὸ 1897¹, ἔχοντας ὅμως προοδεύσει ἀρκετά, εἶναι ἀλήθεια, στὶς ἐπιμέρους πλευρὲς. Φυσικὰ, ἡ μελέτη τῆς ἱστοριογραφίας δὲ μπορούσε μὲ κανένα τρόπο νὰ ἔχει χωρήσει περισσότερο ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ἀντικείμενου τῆς ἱστοριογραφίας, τὴν ἱστορία, καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἰουστινιάνειας ἐποχῆς, μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ἐπαναλήψεις, μοιάζει σήμερα σὰν νὰ ἔχει τυποποιηθεῖ, μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις (Stein, Rubin², Udalcova³).

Αὐτὸ ὅμως ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ συνηθέστερο πρᾶγμα τοῦ κόσμου σήμερα, δὲ φαίνεται νὰ συνέβαινε τὸ ἴδιο τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Παρόλο ποὺ ἦσαν σύγχρονοι καὶ μεταξὺ τους καὶ μὲ τὸν Ἰουστινιανὸ (εἴκοσι περίπου χρόνια νεότερος ἀπὸ τὸν Προκόπιο πρέπει νὰ ἦταν ὁ Ἀγαθίας), ὁ Ἀγαθίας καθόλου δὲν ἐπανελάβε τὸν Προκόπιο. Συνέχισε τὸ ἔργο τοῦ Προκόπιου Ὑπὲρ Πολέμων μετὰ τὸ ἔτος 552 (ἢ τίς ἀρχὲς τοῦ 553), περιγράφοντας κι αὐτὸς τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς τὸ 558. Αὐτὸ εἶναι καὶ σαφὲς καὶ πασίγνωστο. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πρέπει νὰ ἔχει περάσει ἀπαρατήρητο ἀπὸ ὅλες τὶς διαδοχικὲς μελέτες τῶν νεότερων ἐρευνητῶν εἶναι τὸ ὅτι ὁ Προκόπιος περιγράφει μιὰ πολιτικὴ κατάσταση ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ περιγράφει ὁ Ἀγαθίας, διαφορετικὴ μὲ τὴν ἀκόλουθη ἔννοια: περιγράφοντας ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ 476 - 552 γιὰ τὴ Δύση καὶ τὴν ἐποχὴ 395 (ἢ 408) - 552 γιὰ τὴν Ἀνατολή⁴, ὁ Προκόπιος μᾶς ἔχει ἀφήσει, στὴν κυριολεξία, μιὰ ἱστορία τῆς Ἀνατολικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἢ τίς διαδοχικὲς προσπάθειες τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας γιὰ νὰ γίνῃ οἰκουμενικὴ, μὲ ἄλλα λόγια, τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Καὶ ὁ Ἀγαθίας; Ἡ κα Averil Cameron εἶδε σωστὰ ὅτι, γράφοντας ἀργότερα ἀπὸ τὸν Προκόπιο, ὁ Ἀγαθίας ἦταν σὲ θέση νὰ ἐκφέρει μιὰ συνολικὴ κρίση γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ⁵ καὶ ὁ B. Rubin ἔδειξε ὅτι ἡ ἔκταση τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν, στὰ τέλη τῆς βασιλείας του, ἓνας κοινὸς λογοτεχνικὸς τόπος πιά⁶. Σὲ σχέση μὲ τὴν ἴδια τὴν πεμπτοσύνη τῆς

1. Bl. Krumbacher, *GBl*, σελ. 230 - 237 καὶ 240 - 243.

2. B. Rubin, *Das Zeitalter Justinians*, τόμ. Α', Βερολίνο 1960.

3. Zinaïda Vladimirovna Udalcova, *Italija i Vizantija v VIom veke*, Μόσχα 1959.

4. Bl. B. Rubin, *Prokopios von Kaisareia*, Στουτγάρδη 1954, στήλη 85.

5. Averil Cameron, *Agathias*, Ὁξφόρδη 1970, σελ. 124.

6. B. Rubin, *Zeitalter*, σελ. 460/461, σμ. 583.

ιστορίας του Προκόπιου όμως που περιγράφει σαφώς την 'Ανατολική αυτοκρατορία και τον υπόλοιπο κόσμο γύρω της, ο 'Αγαθίας είναι κατηγορηματικός βλέποντας τα πράγματα από άλλη σκοπιά: από τους αυτοκράτορες που βασίλευσαν στην Κωνσταντινούπολη, μās λέει, δηλαδή από τον 'Αρκάδιο και έξής, από τους αυτοκράτορες που βασίλευσαν στην 'Ανατολική αυτοκρατορία, ο 'Ιουστινιανός είναι ο πρώτος που αποδεδειγμένα ήταν αυτοκράτορ *'Ρωμαίων ονόματι και πράγματι*¹. Από τη σκοπιά αυτή, το έτος 552 που σταματάει χρονολογικά ο Προκόπιος και αρχίζει την ιστορία του ο 'Αγαθίας, αποκτάει μια βαρύνουσα σημασία: το έτος αυτό, ο κουβικουλάριος Ναρσής συνέτριψε τους 'Οστρογότθους και εξασφάλισε την οριστική προσάρτηση τής 'Ιταλίας στην 'Ανατολική αυτοκρατορία που διπλασιάστηκε σε έκταση επί 'Ιουστινιανού, όπως λέει σε ένα σημείο ο Προκόπιος². Αυτό και μόνο το γεγονός του χαρακτηρισμού τής αυτοκρατορίας μετά το 552 είναι αρκετό, κατά τη γνώμη μου, για να ανατρέψει τη γνώμη τής Averil Cameron, σύμφωνα με την οποία, «διαφορετικά από τον Προκόπιο, ο 'Αγαθίας δεν έγραφε με την πρόθεση να εκθέσει μια πολιτική άποψη»³.

Έντελώς διαφορετικά από τον αντιπολιτευόμενο τον 'Ιουστινιανό Προκόπιο (στο ότι ο Προκόπιος ήταν αντιπολιτευόμενος συμφωνούν Rubin⁴, Udalcova⁵ και Cameron⁶, έτσι ώστε να μη χρειάζεται να αποδειχθεί), ο 'Αγαθίας περιέγραψε την επιτυχία των προσπαθειών τής 'Ανατολικής αυτοκρατορίας να γίνει οίκουμενική, ξεκινώντας από το σημείο όπου, μετά τις νίκες του Ναρσή στην 'Ιταλία το 552, ή τόσο προσφιλή στον Προκόπιο έννοια *το των ερών κράτος*⁷, ή το του έφου βασιλέως κράτος⁸ παύει αντικειμενικά να υπάρχει. Μετά απ' όλα αυτά, οποιαδήποτε επίκριση των ιστορικών προς τον 'Ιουστινιανό είναι έπεισοδιακή και δευτερεύουσας σημασίας, μπροστά στο κολοσσιαίο γεγονός που συνοψίζεται έτσι: για τον 'Αγαθία, για τον όποιο *το αληθί-ζεσθαι περι πλείστου έκτέον*⁹, ο Προκόπιος που περιέγραψε με τόση ακρίβεια τόσα σημαντικά πράγματα, απέφυγε να διατυπώσει και τα απαραίτητα

1. 'Αγαθίας, Ε', 14, 1, έκδ. Keydell, σελ. 180.

2. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 1, 4, έκδ. Haury - Wirth τόμ. Β', σελ. 298: (Βελισάριος). . . γής τε και θαλάσσης την ήμίσειαν μάλιστα μοῖραν τη βασιλείᾳ ἀνασώσάμενος. . .

3. Cameron, *Agathias*, σελ. 124.

4. Rubin, *Prokopios*, στήλ. 28 - 31.

5. Z. V. Udalcova, *Ideino - političeskaja borba v rannei Vizantii*, Μόσχα 1972, σελ. 173.

6. Cameron, *Agathias*, σελ. 124.

7. Προκόπιος, Πολ. Γ', 5, 7, στο ίδιο, Α', 332.

8. Προκόπιος, Πολ. Γ', 5, 22, στο ίδιο, Α', 334. "Άλλες παρεμφερείς εκφράσεις στον Προκόπιο: . . . βασιλεὺς ο τῆς ἔω (Πολ. Γ', 1, 16, στο ίδιο, Α', 310). . . ο ἔχων τὸ τῆς ἐσπερίας κράτος (Πολ. Γ', 1, 14, στο ίδιο) και passim.

9. 'Αγαθίας, Προόμιον 20, έκδ. Keydell, σελ. 7.

συμπεράσματα, πράγμα που αναλαμβάνει ο Ἀγαθίας, ως ένα όρισμένο χρονικό σημείο (τὸ 558). Ἐτσι, ὁ ἀντιπολιτευόμενος τὸν Ἰουστινιανὸ Προκόπιος σταματᾷ τὴν ἱστορία του τὸ 552/3 — ἐνῶ ἔζησε ἀρκετὰ ἀκόμα, ἴσως ὡς τὸ 562¹ — ἀκριβῶς ἴσως γιὰ νὰ μὴν ἀναγκαστεῖ νὰ πεῖ πράγματα ποὺ θὰ ἦσαν δυσάρεστα, εἴτε στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του καὶ στὴν παράταξη ποὺ ἐκπροσωποῦσε, εἴτε σὲ ὁλόκληρη τὴν οἰκουμενικὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, μετὰ τὸ 552/3.

Ὅμως, ὁ Προκόπιος, ποὺ τόλμησε νὰ γράφει τόσα δυσάρεστα γιὰ τὸν Ἰουστινιανὸ στὰ περίφημα Ἀνέκδοτά του, περιορίστηκε κι αὐτὸς σὲ ἐπιμέρους ἐπικρίσεις, ἀφήνοντας κυριολεκτικὰ ἄθικτη τὴν οἰκουμενικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ ὁ ἴδιος περιέγραψε ἀποφεύγοντας νὰ τὴν κρίνει συνολικά. Ἀναφέροντας ἀδικίες, ἐγκλήματα, ἀκολασίες καὶ ἀδυναμίες τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὁ Προκόπιος, ἀκόμα μιὰ φορὰ, παίρνει θέση μόνο στὰ δευτερεύοντα, ὅπως ἔχει ἤδη παρατηρήσει εὐστοχα ὁ Rubin², ἀφοῦ τὰ πρωτεύοντα, ἡ οἰκουμενικὴ πολιτικὴ αὐτῆς τῆς μορφῆς ποὺ ἀσφαλῶς ἀντιπολιτεύθηκε, εἶχαν προσπορίσει ὁρισμένα πολιτικὰ ὀφέλη στὸν ἴδιο καὶ στὸν πολιτικὸ του ἀρχηγό, τὸ Βελισάριο. Τὰ Ἀνέκδοτα, τελικά, δὲ θίγουν καθόλου τὴν ὑπόσταση μιᾶς οἰκουμενικῆς πολιτικῆς Ἰουστινιανείας ἔμπνευσης. Ἀντίθετα, θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τάσσονται γιὰ μιὰ Ἰουστινιανείας ἔμπνευσης οἰκουμενικὴ αὐτοκρατορία, χωρὶς ὅμως τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ ὁρισμένους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, ὁ Ἀγαθίας ποὺ, ἀναφέροντας τὴν οἰκουμενικότητα, ἀσφαλῶς ἀνήκει στὴν αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ παράταξη, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀναφέρει ἐπίσης σὲ ποιὸν ὀφειλόταν ἡ δόξα ποὺ ἀπέκτησαν οἱ Ρωμαῖοι τὸν ἕκτο αἰῶνα, δῆθεν συνεχίζοντας καὶ συμπληρώνοντας τὸν Προκόπιο, στὴν πραγματικότητα ὅμως σφραγίζοντας μὲ πανηγυρικὸ τρόπο μιὰ λυσσαλέα πολιτικὴ μάχη ποὺ κράτησε πολλὰ χρόνια καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ξεχωρίσουν οἱ νικητὲς ἀπὸ τοὺς ἡττημένους. Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, ὅλοι τους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ πολιτικὲς παρατάξεις, συντέλεσαν στὴν πραγμάτωση τῶν πολιτικῶν στόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ στὸν ἕνα ἢ στὸν ἄλλο βαθμό, κι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ φιλοσοφικὸ συμπέρασμα πρέπει νὰ ἀπηχεῖ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἀγαθία ποὺ ἀνήκει στὴ νικητρία αὐτοκρατορικὴ συμπολίτευση: συγχώρεση στὴν ἀντιπολίτευση: ἡ δὲ τοῦ βασιλέως γνώμη ἐς ἄλλο τι μεῖζον ἐώρα, ὅπερ οὐκ ἐς μακρὰν ἀποβὰν ἐπεισε τοὺς πρότερον νεμεσῶντας ὑπεράγασθαι αὐτὸν ὡς ἄγαν προμηθὴ καὶ ἀγχινούστατον³. . . Ἦταν τόσο συντριπτικὴ ἡ ὑπεροχὴ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἔμπνευσης, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη ποὺ ἔκαναν ἀντιπολίτευση προηγούμενα νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ τὴν παραδεχοῦν. Παρόλο ποὺ ἡ κρίση αὐτῆς τοῦ Ἀγαθία εἶναι περιπτωσιακὴ καὶ ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἐπιδρομὴ τῶν Κουτρίγουρων Οὐννων(!), καθόλου δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐκφράζει τὰ αἰσθήματα τῆς

1. Rubin, *Prokopios*, στήλ. 27/28.

2. Rubin, *Prokopios*, στήλ. 87.

3. Ἀγαθίας, Ε', 24, 2, στὸ ἴδιο, σελ. 195.

παλιᾶς ἀντιπολίτευσης, Βελισάριου, Προκόπιου καὶ ἄλλων, μπροστὰ στὸν τελικὸ θρίαμβο τῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει καὶ ὑπονομεύσει. . .

III. ΕΜΜΟΝΗ ΡΟΠΗ ΤΟΥ ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΥΡΑΝΝΙΑΔΑ

Στὰ τέλη τοῦ 539 ἢ στὶς ἀρχές τοῦ 540 καὶ ἐνῶ ἡ πρωτεύουσα τῶν Ὀστρογόθων Ραβέννα βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀπειλὴ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βελισάριου — ἡ ἀντίσταση τῶν Ὀστρογόθων στὰ βυζαντινὰ ὅπλα μετὰ ἀπὸ τέσσερα χρόνια πολέμου ἔδειχνε νὰ καταρρέει ἐπιτέλους — στὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸ πρέπει νὰ ἔφθασαν μερικὲς ἀμφίβολες καὶ ἀνησυχητικὲς εἰδήσεις ποὺ Ἀρμένιοι πρεσβευτὲς εἶχαν ἀναγγεῖλει στὸ Μεγάλῳ Βασιλέα Χοσρόη Α': . . . *Βελισάριον δὲ οὐποτε Ἰουστινιανὸς τὸ λοιπὸν ὄψεται. οὐπερ ἐκεῖνος ὀλιγώρησας μεμένηκε πρὸς ταῖς ἡλίου δυσμαῖς, αὐτὸς ἔχων τὸ Ἰταλῶν κράτος*¹. . .

Εἴτε συκοφαντικὴ, εἴτε ἀληθινὴ, ἡ φήμη αὕτῃ σύντομα πρέπει νὰ πῆρε μεγάλες διαστάσεις: τὸ 540, μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ραβέννας (στὴ διάρκεια τῆς ὁποίας οἱ Ὀστρογόθοι εἶχαν προσφερθεῖ ν' ἀνακηρύξουν τὸ Βελισάριο βασιλέα τῆς ἐσπερίας², πράγμα ποὺ ὁ νικητὴς πατρίκιος προσποιήθηκε μόνον ὅτι ἀποδέχεται, σύμφωνα μὲ τὸν Προκόπιο), *τινες τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ ἄρχοντες βασκανίαν ἐς Βελισάριον ἔχοντες διέβαλλον αὐτὸν βασιλεῖ τυραννίδα οὐδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν ἐπενεγκόντες*³. Σύμφωνα μὲ τὸν ἀμετανόητο ὁπαδὸ τοῦ Βελισάριου Προκόπιο, ὁ αὐτοκράτορας, ὅχι τόσο ἐπειδὴ πίστεψε τὶς διαβολὲς αὐτές, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαιτίας τῆς ἄμεσης ἀπειλῆς πολέμου μὲ τὴν Περσία, ἀνακάλεσε τὸν πατρίκιο Βελισάριο στὴν Ἀνατολή⁴.

Σήμερα, εἶναι γνωστὸ ὅτι, τόσο γιὰ τὸν ἱστορικὸ Προκόπιο ὅσο καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη ἔρευνα, πρόκειται γιὰ μιὰ σκοτεινὴ καὶ ἀνυπόστατη ἱστορία, χαλκευμένη μὲ σκοπὸ νὰ ἀμαυρώσει αὐτὸν ποὺ ὅλοι ἀναγνωρίζουν σὰν νομιμοφρονέστατο καὶ δαφνοστεφὴ στρατηγό. Τὸ περίεργο ὅμως στὴν ὅλη ὑπόθεση εἶναι τὸ ὅτι. . . δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ κατηγοροῦσαν γιὰ τέτοιες προθέσεις τὸν πολυνίκη πατρίκιο. Τὸ προηγούμενο αὐτὸ δὲ διστάζει καθόλου νὰ μᾶς ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ Προκόπιος, χρησιμοποιοῦντας περίπου τὸν ἴδιο τρόπο ἐκφρασης: . . . *ὁ δὲ φθόνος οἷα ἐν μεγάλῃ εὐδαιμονίᾳ φιλεῖ γίγνεσθαι, ὥδαιεν ἤδη ἐς Βελισάριον, καίπερ αὐτῷ οὐδεμίαν παρέχοντα σκῆψιν. τῶν γὰρ ἀρχόντων τινὲς διέβαλλον αὐτὸν ἐς βασιλέα, τυραννίδα αὐτῷ οὐδαμόθεν προσήκουσαν ἐπικαλοῦντες*⁵. . . Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἔγινε τὸ 535, τότε ποὺ ὁ πατρίκιος

1. Προκόπιος, Πολ. Β', 3, 52, στὸ ἴδιο, Α', 161.

2. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 29, 18, στὸ ἴδιο, Β', 285.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 30, 1, στὸ ἴδιο, Β', 289.

4. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 30, 2 - 3 στὸ ἴδιο.

5. Προκόπιος, Πολ. Δ', 8, 1 - 2, στὸ ἴδιο, Α', 452.

Βελισάριος κατακτούσε τὸ βανδαλικὸ βασίλειο τῆς Ἀφρικῆς καὶ γιόρταζε τὴν τελευταία μέρα τῆς ὑπατείας του μὲ μιὰ θριαμβικὴ εἴσοδο στὶς Συρακοῦσες τῆς Σικελίας¹.

Θὰ ἦταν ὀπωσδήποτε λογικὸ νὰ υποθέσουμε ὅτι κάθε μεγάλη νίκη ἢ κατάκτηση τοῦ Βελισάριου στὴ Δύση θὰ ἐνίσχυε τὶς αὐτοκρατορικὲς ὑποψίες ἐναντίον του, ἢ μήπως οἱ φῆμες ἦσαν τόσο ἐπίμονες κάθε φορά, ὥστε νὰ τὶς ξέρουν ἀκόμα καὶ οἱ Ἀρμένιοι πρεσβευτὲς στὸ Χοσρόη Α'; Ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, τὸ 541, ὁ Ἰουστινιανὸς κατάργησε τὴν ὑπατεία², ἀξίωμα ποὺ εἶχε ὁ Βελισάριος τὸ 535, ἔταν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ πῆγαινε στὴν Ἰταλία νικητῆς καὶ ποῦ, πιθανότατα, θὰ διεκδικοῦσε πάλι, μετὰ τὶς ἰταλικὲς του νίκες τὸ 540. Τὸ 541 ἐπίσης, μὲ πρόσχημα συνωμοσίας καὶ τὴν κατηγορία τῆς προδοσίας, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔπαυσε τὸν ὡς τότε πανίσχυρο ὑπαρχο τῆς Ἀνατολῆς πατρίκιο Ἰωάννη τὸν Καππαδόκη, ποὺ κι αὐτὸς εἶχε χρηματίσει ὑπατος τὸ 538³. Ὁ αὐτοκράτορας προχώρησε ἀκόμα περισσότερο σὲ αὐστηρότητα: δὲν ἐπέτρεψε στὸν πατρίκιο Βελισάριο μιὰν ἐπανάληψη τοῦ θριάμβου τοῦ 535, ἀλλὰ τὸν ἔστειλε βιαστικά στὴ Μεσοποταμία νὰ πολεμήσει. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἔτος 541 ποὺ ὁ Ἰουστινιανὸς καταργεῖ τὴν ὑπατεία καὶ τὸν Praef. Praet. per Orientem Ἰωάννη Καππαδόκη, ὁ Βελισάριος ἀναλαμβάνει τὴ στρατιωτικὴ διοίκηση στὰ ἀνατολικά σύνορα (Mag. mil. per Orientem) καὶ ἐπευφημεῖται ἀπὸ τὸ στρατό του, καθὼς εἶναι πασίγνωστο ὅτι *Γελίμερα δορυάλωτον ἢ τὸν Οὐτίτινιν ἐς Βυζάντιον ἤνεγκεν*⁴. Εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς ὅτι ὁ αὐτοκράτορας δὲ μπορούσε εὐκόλα νὰ ἐπιβάλλει στὸ πανθομολογούμενο ἵνδαλμα τοῦ στρατοῦ τὴν τύχη τοῦ Ἰωάννη Καππαδόκη⁵.

Μὲ ἢ χωρὶς νίκες, ὁ πατρίκιος Βελισάριος ἀναφέρεται σὰν ἀναμειγμένους καὶ σὲ μιὰν ἄλλη συνωμοσία, τὸ 564, ὁπότε *ἔμεινεν ὑπὸ ἀγανάκτησιν*⁶. Στὴν προβληματικὴ αὐτὴ μαρτυρία τοῦ Μαλάλα, μπορεῖ νὰ προστεθεῖ καὶ μιὰ ἄλλη μνεία τοῦ Ἀγαθία ποὺ ἀναφέρεται στὸ ἔτος 558, ὁπότε ὁ Βελισάριος ἀναχαίτιζε

1. Προκόπιος, Πολ. Ε', 5, 17 - 19, στὸ ἴδιο, Β', 27/28.

2. Πρβλ. E. Stein, *Justinian, Johannes der Kappadozier und das Ende des Konsulats*, BZ 30 (1929/30), σελ. 376 - 381.

3. Σχετικὰ μὲ τὴν ὀριστικὴ πτώση τοῦ Ἰωάννη Καππαδόκη, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ Kulakovsky καὶ τοῦ Stein, καταδικαστικὲς κρίσεις γιὰ τὴν οἰκονομικὴ του πολιτικὴ διατυπώνει τελευταῖα καὶ ὁ κ. R. Brownig, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμ. Ζ', σελ. 181.

4. Προκόπιος, Πολ. Β', 21, 28, στὸ ἴδιο, σελ. 247/248.

5. Σύμφωνα μὲ μιὰ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννη Λυδοῦ, *Περὶ ἀρχῶν*, Γ', 62, ἐκδ. W u e n s c h σελ. 152, ὁ Ἰωάννης Καππαδόκης ἦταν δικαιοτάτος ὑπαρχος καὶ εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὴν *αὐθαδεστέραν μοῖραν τοῦ δήμου*, δηλαδὴ τοὺς Πράσινους, ποὺ ἦταν καὶ ὁ πιὸ πολυάριθμος δῆμος. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Λυδὸς μᾶς λέει ὅτι ὁ Καππαδόκης ἦταν καὶ δικαιοτάτος καὶ δημοφιλέστατος στὴν Κωνσταντινούπολη.

6. Μαλάλας, σελ. 494 - 495 CSHB.

καὶ νικοῦσε τοὺς Κουτρίγουρους Οὐννοὺς μπροστὰ στὴν Κωνσταντινούπολη: . . . Ἐπειδὴ γὰρ ἅπας ὁ δῆμος, τοῦ ἔργου σφίσιν ἀπηγγεγμένον, ἦδον τε αὐτὸν καὶ ἀνύμνον κατὰ ξυλλόγους, ὥς ὑπ' ἐκείνου περιφανέστατα σεσωσμένοι, τοῦτο δὲ ἔδακε πολλοὺς τῶν ἐν τέλει καὶ ἠγίασε φθόνῳ ληφθέντας καὶ βασκανία, πάθεισιν οὕτω δεινοῖς καὶ αἰεὶ τὰ κάλλιστα λυμαιομένοις, τοιγάρτοι διέβαλλον τὸν ἄνδρα ὡς μεγαλαυχῶντα καὶ διαθρυπτόμενον ἐπὶ τῇ τοῦ ὁμίλου εὐνοίᾳ καὶ ἐς ἄλλας ὁρῶντα ἐλπίδας¹. . .

Ὁ Βελισάριος, συνεπῶς, κατηγορεῖται γιὰ ἐπιβουλὴ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα τὸ 535 στὴν Ἀφρική, τὸ 540 στὴν Ἰταλία, τὸ 558 καὶ τὸ 564 στὴν Κωνσταντινούπολη, παρόλο ποὺ οὔτε ὁ Προκόπιος οὔτε ὁ Ἀγαθίας (γιὰ τὴ συγκεκριμένη περίπτωση τοῦ 558 ὁ τελευταῖος) δείχνουν νὰ πιστεύουν στὸ βάσιμο τῶν κατηγοριῶν αὐτῶν. Ἀντίθετα, καὶ οἱ δύο ἱστορικοὶ δείχνουν νὰ ἀποδίδουν τὶς κατηγορίες στὸ φθόνον καὶ τὴ βασκανία γιὰ τὴ λαμπρὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ἄτυχου πατρίκιου ποῦ, ὄντας ταυτόχρονα ἱνδαλμα τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ ἐκλεκτὸς τῶν Ὀστρογότθων, δὲν ἔγινε τελικὰ αὐτοκράτορας γιὰ λόγους πραγματικὰ δυσεξιχνιάστους.

IV. Ο ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ ΝΑΡΣΗ

Ἐντελῶς διαφορετικὴ εἶναι στὶς πηγὲς ἡ σταδιοδρομία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἔμπιστου καὶ μεγάλου ἀντίζηλου τοῦ Βελισάριου, τοῦ πατρίκιου Ναρσῆ ποῦ — ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ — ποτὲ δὲ χρημάτισε ὑπατος, τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι ἦταν εὐνοῦχος τοῦ ἀπέκλειε προκαταβολικὰ τὴ φιλοδοξία νὰ ἀποβλέψει στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνον καί, συνεπῶς, ἦταν ἀδύνατο νὰ τοῦ ἀποδοθεῖ ἡ κατηγορία ποῦ τόσο συχνὰ καὶ εὐκολὰ ἀποδιδόταν στὸ Βελισάριο².

Ἐμπιστος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀντίζηλος τοῦ Βελισάριου, ἀλλὰ, πάνω ἀπ' ὅλα, τυχερός. Ὁ Ναρσῆς ποῦ ἐμφανίζεται παράλληλα καὶ στὸν ἴδιο ρόλο μὲ τὸ Βελισάριο στὴ διάρκεια τῆς Στάσης τοῦ Νίκα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 532, μόλις στὰ τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 538 ἀποβιβάζεται στὴν Ἰταλία ξὺν πολλῇ στρατιᾷ ἐκ Βυζαντίου³. Γιατὶ στέλνεται ὁ Ναρσῆς στὴν Ἰταλία, ὅπου στρατηγὸς εἶναι ὁ Βελισάριος καὶ ἡ αὐτοκρατορία διαθέτει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἔμπειρους στρατιωτικοὺς ἡγήτορες σὰν τὸ Σίττα καὶ τὸ Γερμανό⁴; Ὡς τὸ 538, ὁ Ναρσῆς δὲν εἶχε διοικήσει ποτὲ ἓνα στρατιωτικὸ τμήμα στὸ πεδίο τῆς μάχης.

1. Ἀγαθίας, Ε', 20, 5, στὸ ἴδιο, σελ. 189 - 190.

2. Σὰν εἰσαγωγικὰ σχετικὰ μὲ τὸν εὐνοῦχο κουβικουλάριον καὶ πατρίκιον Ναρσῆ, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἀναφέρθηκαν πρὶν πάνω, πρβλ. Stein, *Histoire*, τόμ. Β', σελ. 356 - 358, κρίσεις στιβαρές, ποῦ ὅμως δὲν ὀδηγοῦν σὲ συνολικὸ συμπέρασμα.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 14, 1, στὸ ἴδιο, Β', 208.

4. Γιὰ τὴν ἀξία τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν ἡγητόρων, πρβλ. R. Browning, στὴν *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμ. Ζ', σελ. 155/156.

Ἔτσι, βλέποντάς τον τώρα νὰ ἡγεῖται 5000 ἱππέων καὶ 2000 Ἑρούλων¹, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ συμπεράνει ὅτι πρόκειται ἀναμφισβήτητα γιὰ μιὰν ὑποτεταγμένη στὸ Βελισάριο διοίκηση. Ὅμως, τὰ πράγματα ἐξελίσσονται διαφορετικά. Στὴν πρώτη τους συνάντηση στὸ Firmum, ἐκδηλώνεται διαφω- νία ὡς πρὸς τὴν τακτική πού πρέπει νὰ ἀκολουθηθεῖ στὴν ἰταλική ἐκστρατεία: ὁ Βελισάριος θέλει νὰ καταλάβει τὸ Αὐξιμον (Osimo)² καί, στὴ συνέχεια, νὰ στείλει ἕνα τμήμα τοῦ στρατοῦ στὴ Λιγουρία³. Ὁ Ναρσὴς, ἀντίθετα ἀπὸ τὸ δοκιμασμένο στρατηγὸ, θέλει νὰ ἀπελευθερώσει τὸ πολιορκημένο ἀπὸ τοὺς Ὀστρογότθους Ἀρίμιον (Rimini)⁴ καί, μετὰ, νὰ κατακτήσει τὴν Αἰμιλία⁵. Γιὰ νὰ ὑπεριχύσει ἡ δική του γνώμη, ὁ Ναρσὴς δὲ διστάζει νὰ ἀπευθύνει πρὸς τὸν ὡς τότε ἀδιαφιλονίκητον ἡγήτορα τοῦ στρατεύματος Βελισάριο τὴν ἀκόλουθη ἀπροκάλυπτη ἀπειλή: *σκοπεῖ δὲ μὴ τὰς ποινὰς ὧν Ἰωάννης ἀγνοή- σας ἤμαρτε παρὰ βασιλέως τε καὶ ἡμῶν λάβης*⁶. . . Καὶ ὁ πολὺς Βελισάριος σωπαίνει μπροστὰ στὸ Ναρσὴ.

Σύμφωνα πάντα μὲ τὸ θαυμαστὴ τοῦ Βελισάριου Προκόπιο πὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴ μοναδική μας πηγή γιὰ τὰ γεγονότα αὐτά, ὁ στρατηγὸς πὺ τοῦ ἀμ- φισβητοῦν ἀνοικτὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ἀποφάσεων, ἔδειξε *γράμματα βασιλέως Ἰουστινιανοῦ* (σύγχρονα ἄραγε ἢ προγενέστερα;) πὺ ἔδιναν τὴ λύση στὸ πρό- βλημα τῆς ἀνώτατης διοίκησης μόνο: *Ναρσὴν τὸν ἡμέτερον ταμίαν οὐκ ἐφ' ᾧ ἄρξαι τοῦ στρατοπέδου ἐς Ἰταλίαν ἐπέμψαμεν. μόνον γὰρ Βελισάριον παντὶ τῷ στρατῷ ἐξηγεῖσθαι βουλόμεθα, ὅπη ἂν αὐτῷ δοκῇ ὡς ἄριστα ἔχειν. αὐτῷ τε ὑμᾶς ἔπεσθαι ἅπαντας ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῇ ἡμετέρᾳ βασιλείᾳ προσήκει . . .*⁷ Ὁ Ναρσὴς, μᾶς λέει ὁ Προκόπιος, ἀρνεῖται νὰ ὑποταχθεῖ στὸ στρατηγὸ παίρ- νοντας σὰν πρόσχημα καὶ ἀφορμὴ τὸ ἀκροτελεύτιο τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπιστο- λῆς, θεωρώντας δηλαδὴ ὅτι ὁ Βελισάριος δὲν βουλεύεται *ἐν τῷ παρόντι τοῦ τῆς πολιτείας ξυμφόρου*⁸. Ἀνενόχλητος πιά ἀπὸ ἀνταγωνισμοὺς καὶ περισπασμοὺς, ὁ Βελισάριος θὰ ἐφαρμόσει τὴ δική του στρατηγική καὶ τακτική καὶ θὰ κατα-

1. Τόσο ὁ Προκόπιος (Πολ. Η', 26, 17, στὸ ἴδιο, Β', 632, Πολ. ΣΤ', 22, 5, στὸ ἴδιο, Β', 247/8) ὅσο καὶ ὁ Ἀγαθίας (Α', 11, 3, σελ. 23 καὶ Β', 7, 2 - 5, σελ. 49) τονίζουν τὴν ἀφοσίωση τῶν Ἑρούλων στὸ πρόσωπο τοῦ Ναρσὴ ἀποκλειστικά καὶ σὲ κανέναν ἄλλο αὐτο- κρατορικὸ στρατηγὸ, οὔτε στὸ Βελισάριο.

2. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 16, 1 - 4, στὸ ἴδιο, Β', 220.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 18, 19 - 22, στὸ ἴδιο, Β', 230 - 231. Στὸ λόγο του, ὁ Βελι- σάριος ἐπισημαίνει ὅτι, στὴ Λιγουρία, οἱ Ὀστρογότθοι συμπαράτασσονται ἤδη μὲ τοὺς Φράγγους.

4. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 16, 5 - 11, στὸ ἴδιο, Β', 220 - 221.

5. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 18, 25, στὸ ἴδιο, Β', 231.

6. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 16, 10, στὸ ἴδιο, Β', 221. Πρβλ. καὶ Rubin, *Prokopios*, στήλ. 185.

7. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 19, 27 - 28, στὸ ἴδιο, Β', 232.

8. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 19, 29, στὸ ἴδιο.

λάβει τη Ραβέννα μόλις τὸ Μάιο τοῦ 540, ἐνῶ ὁ Ναρσῆς θὰ ἀνακληθεῖ ἀπὸ τὸ μέτωπο τῆς Ἰταλίας στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 539. Θὰ ξαναγυρίσει παντοδύναμος κάποια μέρα, τὸ 551/2.

Ἐχοντας ἀριστεύσει σὲ καθαρὰ ἐμπιστευτικὲς ἀποστολὲς (ὅπως ἡ παράδοση ἐνὸς κάστρου τῆς Περσαρμενίας ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ Μαλάλας¹), ὁ Ναρσῆς βρίσκεται ἐπιφορτισμένος νὰ συλλάβει ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορα τὸ συνωμότη Ἰωάννη Καππαδόκη τὸ 541², ἔτος ποὺ ἀπαγορεύεται ἡ ὑπατεία καί, δέκα χρόνια ἀργότερα, τὸ 551, τοποθετεῖται στρατηγὸς αὐτοκράτορα, ὅπως ἦταν παλιότερα ὁ Βελισάριος, τῆς ἰταλικῆς ἐκστρατείας³. Αὐτὸ συμβαίνει ὅταν ὁ Βελισάριος γῆς μὲν τῆς Ἰταλῶν πενταετὲς οὐδαμῇ ἀποβάς, ἀνακαλεῖται ὀριστικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 548/9⁴. Στὴν ἀρχή, ὁ Ἰουστινιανὸς ἀρχοντα πέμπει ξὺν στρατῷ ἄλλον ἐπὶ Γότθους διεννοεῖτο⁵ καί, τελικὰ, καταλήγει στὸ Γερμανὸ (549), ἀλλὰ ξαφνικὰ βασιλεῖ μετέμελεν⁶. Νέα ὅμως μεταμέλεια τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀδηγεῖ στὴν πολέμοι ἀρχὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Γερμανοῦ ὡς τῇ Σαρδικῇ (550), ὅπου καί πεθαίνει ὁ στρατηγός. Ἀκόμα καὶ τότε, ὁ Ἰουστινιανὸς οὔτε κἀν σκέπτεται νὰ ἀναθέσει τὴν ἰταλικὴ ἐκστρατεία γιὰ τρίτη φορὰ στὸ Βελισάριο ποὺ θεωρεῖται πρῶτος Ῥωμαίων ἀπάντων⁷, καὶ εἶναι σχεδὸν ὑποχρεωμένος νὰ μένει στὴν Κωνσταντινούπολη. Μὲ ἐκπληξή, ὁ Προκόπιος ἀναφέρει τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀπόφαση γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Ναρσῆ καί, μὲ κάποια σύγχυση, καταφεύγει στὴ διήγηση ἐνὸς περιέργου θρύλου: στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ἀθαλάριχου (526 - 534), ἓνα βράδυ περνοῦσε ἀπὸ τὸ Forum Pacis στὴ Ρώμη μιὰ ἀγέλη βοδιῶν. Ἐνας εὐνοῦχος ταῦρος ἀπὸ τὴν ἀγέλη πλησίασε στὴν κρήνη, ὅπου ὑπῆρχε ὁ χάλκινος βοῦς τοῦ Μύρωνος καὶ ἐπιβατεύσας ἔστη ὑπερθεὶς τοῦ βοῦς τοῦ χαλκοῦ. Ἐνας Τοῦσκος χωρικός ποὺ περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ, προφήτευσε ὅτι, μιὰ μέρα, ἓνας εὐνοῦχος θὰ καταλύσει τὸν ἄρχοντα τῆς Ρώμης. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐπὶ Τουτίλαν ἐστρατήγει ὁ Ναρσῆς, καταλήγει ὁ Προκόπιος, ἢ στοχαζομένης τοῦ ἐσομένου τῆς βασιλείας γνώμης, ἢ πρυτανευούσης τὸ δέον τῆς τύχης⁸. Ἐτσι, τὸ 551, ἓνας εὐνοῦχος διορίζεται στὴ θέση ἐκείνου ποὺ, ὄντας πρῶτος Ῥωμαίων ἀπάντων (ὑπῆρξε καὶ ἄρχων τῆς Ρώμης) εἶχε ἐπιλεγεῖ ἀπὸ τοὺς Ὀστρογότθους βασιλεὺς τῆς ἐσπερίας. Ὁ εὐνοῦχος ταῦρος ἐπιβάτευσε τὸ ἀριστούργημα τοῦ Μύρωνος καὶ ὁ

1. Μαλάλας, σελ. 469 CSHB.

2. Προκόπιος, Πολ. Α', 25, 24 - 27, στὸ ἴδιο, Α', 138 - 139.

3. Ἀγαθίας, Προοίμιον 31, σελ. 9 (γιὰ τὸ Ναρσῆ). Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 22, 4, στὸ ἴδιο, Β', 247 (γιὰ τὸ Βελισάριο). Προκόπιος, Πολ. ΙΙ', 21,6, στὸ ἴδιο, Β', 601 (γιὰ τὸ Ναρσῆ).

4. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 35, 1, στὸ ἴδιο, Β', 453.

5. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 36,4, στὸ ἴδιο, Β', 458.

6. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 38, 27, στὸ ἴδιο, Β', 467.

7. Προκόπιος, Πολ. Η', 21,2, στὸ ἴδιο, Β', 600.

8. Προκόπιος, Πολ. Η', 21, 11, στὸ ἴδιο, Β', 601 - 602.

εὐνοῦχος Ναρσῆς τὸν πρῶτο ἔλων τῶν Ρωμαίων Βελισάριο. Φυσικά, στὸ κείμενο τοῦ Προκόπιου φαίνεται σὰν ἄρχων Ρώμης νὰ εἶναι ὁ ὁστρογότθος Τοτίλας καὶ ἡ προφητεία σὰ νὰ προλέγει τὴν κατάκτηση τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὸ Ναρσῆ, ἃς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὅμως νὰ ὑποστηρίξω, ὅτι ταιριάζει περισσότερο στὶς ἀμοιβαῖες σχέσεις Βελισάριου καὶ Ναρσῆ, ὅπως μᾶς τις ἀναφέρει ὁ ὁπαδὸς τοῦ Βελισάριου Προκόπιος.

V. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ: ΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ ΦΡΑΓΓΟΙ

Ἡ συνάντηση τῶν στρατηγῶν στὸ Firmum τὸ 538 φέρνει στὸ φῶς ὁρισμένες ἀδιόρατες αἰτίες τῆς ἐπεισοδιακῆς αὐτῆς πρώτης ἀφίξης τοῦ Ναρσῆ στὴν Ἰταλία. . . *Ναρσῆ δὲ ξυγγενόμενοι τῶν ἐπιτηδείων τινές, ἀπέραντά τε ποιεῖν Βελισάριον καὶ τὰ ἀμήχανα ἐπινοεῖν ἐφασκον*¹. . . Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὁ Ναρσῆς καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἐπιμένουν νὰ καταλάβουν τὴν Αἰμιλία, τὴ στιγμή πού ὁ Βελισάριος θέλει νὰ διαιρέσει τὸ στρατὸ — γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα μετὰ ἀπὸ τόσες ἄλλες — στέλνοντας ἐνισχύσεις στὴ Λιγουρία. Ἡ ἀνάκληση τοῦ Ναρσῆ στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 539 εἶναι ὅπωςδῆποτε μιὰ ἐπιτυχία τοῦ Βελισάριου πού παραμένει μόνος ἀρχιστράτηγος στὴν Ἰταλία. Ἀμέσως τότε, μὲ τὴν ἄνοιξη τοῦ 539, ὁ Βελισάριος βαδίζει ἐναντίον τῆς Ραβέννας, πού κι αὐτὴν θὰ ἀργήσει ἄλλον ἓνα χρόνο περίπου νὰ ἐκπορθῇ. Ἐνα χρόνο μὲ τεράστια σημασία. Ὁ πόλεμος δὲν τελείωνε.

. . . *Ἀκούσας δὲ Βελισάριος λιοδορεῖσθαι οἱ τῶν ἀρχόντων τινάς, ὡς δὴ ἐπιβουλεύων τοῖς βασιλείωσι τὸν πόλεμον καταλύειν οὐδαμῶς βούλοιο, προσπαθεῖ νὰ πείσει γιὰ τὸ ἀντίθετο τοὺς συγκλητικούς Δόμνικο καὶ Μαξιμίνου, πού ἔχουν σταλεῖ στὸ στρατόπεδο τοῦ Βελισάριου γιὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τοὺς ὅρους παράδοσης τῶν Ὀστρογότθων*², δηλαδή ἴσως ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ προσπαθοῦσε νὰ ἀποφύγει τὸ ἐνδεχόμενο νὰ παραδοθοῦν στὸ Βελισάριο οἱ Ὀστρογότθοι, ὅπως στὸ παρελθὸν εἶχαν παραδοθεῖ οἱ Βάνδαλοι. Τὸ ἐνδεχόμενο ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποφευχθεῖ καὶ οἱ Ὀστρογότθοι βασιλέα τῆς ἐσπερίας Βελισάριον ἀνειπεῖν ἐγνώσαν³, πράγμα πού ὁ Προκόπιος παρουσιάζει σὰν τακτικὸ τέχνασμα τοῦ Βελισάριου, γιὰ νὰ ἀποκτήσει ὁ Ἰουστινιανὸς ὁλόκληρη τὴν Ἰταλία, τὴ στιγμή πού οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι Δόμνικος καὶ Μαξιμίνος ἔχουν ἐντολὴ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν προσάρτηση τῶν ἐπαρχιῶν ἐντεῦθεν τοῦ Πάδου μόνο⁴. Ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, γιὰ τὴν ὥρα, ἡ ἐπιλογή τοῦ Βελισάριου κυριαρχεῖ αὐτόματα πάνω στὴν ἀποστολὴ τῶν ἐπι-

1. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 19, 8, στὸ ἴδιο, Β', 233/4.

2. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 29,7, στὸ ἴδιο, Β', 283.

3. Πρβλ. πρὸ πάνω, σελ. 222, σημ. 2.

4. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 29, 1 - 2, στὸ ἴδιο, Β', 282.

τηρητῶν του συγκλητικῶν Δόμνικου καὶ Μαξιμίνου, ὅπως τελικὰ εἶχε κυριαρχήσει πάνω στὴ στρατηγικὴ ἐπιλογὴ τοῦ προηγούμενου ἐπιτηρητῆ του, τοῦ Ναρσῆ, τὸ 538. Ὁ Βελισάριος καταλαμβάνει ἐπιτέλους τὴ Ραβέννα τὸ Μάιο τοῦ 540 καὶ τότε ἀπευθύνεται ἀνοικτὰ ἐναντίον του ἡ κατηγορία γιὰ τυραννίδα¹.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀναφορὲς σὲ πράγματα γνωστὰ στὶς λεπτομέρειές τους μπορεῖ νὰ φαίνονται σχολαστικές. Στὴν πραγματικότητά ἔχουν τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ σημασία γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὰ ἓνα πλῆθος γεγονότα ποῦ, παραμένοντας ἀσύνδετα μεταξὺ τους, τελικὰ θεωροῦνται γνωστὰ καὶ σχεδὸν ἄχρηστα.

Συνοψίζοντας λοιπὸν ὡς ἐδῶ, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι, παρόλα τὰ πρῶτα πέντε χρόνια ποῦ ἀφιέρωσε στὴν κατάκτηση τῆς Ἰταλίας (Δεκέμβριος 535 - Μάιος 540), ὁ πατρίκιος Βελισάριος ποῦ ὅταν ἀποφάσιζε νὰ δώσει μάχη τὴν κέρδιζε σχεδὸν πάντοτε, δὲν κατόρθωσε νὰ ἀποφύγει τὶς κατηγορίες καὶ διαβολὲς ὅτι χρονοτριβεῖ ἐπίτηδες, ἐνεργώντας γιὰ προσωπικὸ του ὄφελος. Κατὰ καιροὺς, ὁ Ἰουστινιανὸς προσπαθεῖ νὰ κατευθύνει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη τὶς ἐνέργειες τοῦ Βελισάριου καὶ στέλνει στὴν Ἰταλία ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης του, ὅπως τὸ Ναρσῆ καὶ τοὺς Δόμνικο καὶ Μαξιμίνο τὴν κρίσιμη ἐποχὴ 538 - 540². Οἱ αὐτοκρατορικοὶ αὐτοὶ ἐμπιστοὶ διαφωνοῦν ἀνελλιπῶς, εἴτε στρατηγικὰ εἴτε πολιτικά, μὲ τὸ Βελισάριο ποῦ, τόσο οἱ νίκες του ὅσο καὶ ἡ τακτικὴ του, τὸν καθιστοῦν συνεχῶς ὑποπτο, πράγμα ποῦ ὁ Προκόπιος δὲ διανοεῖται νὰ ἀρνηθεῖ, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσες ἐνδείξεις καὶ ἀνάλογες αὐτοκρατορικές ἀντιδράσεις.

Ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται ὅτι ὀδήγησε τὴ νεότερη ἱστοριογραφία στὴν τυποποίηση τῶν γεγονότων ἔτσι ὥστε σήμερὰ νὰ θεωροῦνται γνωστὲς καὶ ἄχρηστες λεπτομέρειες πρέπει νὰ εἶναι τὸ ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ Βελισάριος ἀποκλείεται νὰ διαφωνοῦσαν ὡς πρὸς τὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς ἐκστρατείας, ποῦ ἦταν καὶ γιὰ τοὺς δυὸ ἡ κατάκτηση τῆς Ἰταλίας. Ἔτσι, ἡ ἀναβλητικότητα ἐνὸς τόσο ἱκανοῦ στρατηγοῦ, διάσημου στὴν παγκόσμια ἱστορία τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, δείχνει νὰ ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο σὲ στρατηγικὲς καὶ τακτικὲς ἐπιλογές. Πράγματι, ὅπου ὁ Βελισάριος βρίσκεται μπροστὰ σὲ μιὰ σημαίνουσα ἐπιλογὴ, ὁ ὁπαδὸς του Προκόπιος ἀρχίζει μιὰ σχολιοτενὴ παράθεση στρατιωτικῶν λεπτομερειῶν, πράγμα ποῦ ὀδήγησε τὸν B. Rubin νὰ γράφει ὅτι

1. Πρβλ. πρὸ πάνω, σελ. 222, σημ. 1, 2, 3.

2. Ὁ κ. E. Χρυσός, μὲ ἀνακοίνωσή του (*Reichsideologie und Westpolitik Justinians; die Friedensverhandlungen des Jahres 540*) στὴ 16ῃ Διεθνῇ συνδιάσκεψι Eirene τῆς Πράγας (31/8 - 4/9/82), ἐντόπισε πολλὰ εὐλόγια καὶ εὐστοχα τὴ διαφοροποίησι ἀνάμεσα στὴ στάσι Δόμνικου καὶ Μαξιμίνου, ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ, καὶ τοῦ Βελισάριου ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὡς πρὸς τὴν παράδοσι τῶν Ὀστρογότθων. Πρβλ. ἐπίσης A. Carile, *Il «Bellum Gothicum» dall'Isonzo a Ravenna*, στὴ σειρά *Antichita Alt Adriatica* 13 (1978) σελ. 147 - 193, ἐδῶ, σελ. 168/169.

ὁ Προκόπιος εἶναι τελικὰ ἀνίκανος γιὰ μιὰν ἀληθινὴ Durchdringung der politischen Zusammenhänge¹.

Περιγράφοντας τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, καὶ μάλιστα γράφοντας τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὡς τότε ποὺ ἐγίνε οἰκουμενικὴ, ὁ Προκόπιος εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἤξερε τίς πολιτικὲς σκοπιμότητες καὶ τοὺς τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπιδίωκε τὴν εὐδωσὴ τῶν σκοπῶν του². Ὦντας ταυτόχρονα ὁπαδὸς μιᾶς ἄλλης πολιτικῆς λύσης ἀπὸ ἐκείνῃ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος καταλήγει νὰ ὑποβιβάζει σὲ ἐπίπεδο λεπτομερειῶν γεγονότα κολοσσιαίας σημασίας, ὅπως εἶναι πολιτικὲς διαφορὲς σὲ παγκόσμια, γιὰ τὴν ἐποχὴ, κλίμακα. Ἔτσι, μετατοπίζεται καὶ ἡ βαρὺτητα τῶν προσωποποιήσεων ποὺ εἶναι φορεῖς τῶν πολιτικῶν αὐτῶν διαφορῶν. Κεντρικὸ πρόσωπο τῆς ἀφήγησης εἶναι ὁ ἀσύγκριτος στρατηγὸς Βελισάριος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐκβασὴ ποὺ εἶχαν οἱ δικές του πολιτικὲς ἐπιλογές.

Ὑποβαθμίζοντας ὅμως σημαίνοντα γεγονότα σὲ ἐπίπεδο λεπτομερειῶν, ὁ Προκόπιος δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀποσιωπῇ τίποτε σχεδὸν καί, σὰν «ἀμερόληπτος» ἱστορικὸς, δὲν ἀποφεύγει νὰ ἀναφέρει τὰ πάντα σχετικὰ μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἰταλίας, πολιτικὴ ποὺ εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Ὁ Ἰουστινιανὸς, μᾶς λέει ὁ Προκόπιος σὲ κάποιο ἀνύποπτο καὶ ἀνώδυνο σημεῖο τῆς ἱστορίας του, οὔτε ἄρχισε αὐτὸ τὸν πόλεμο, οὔτε κὰν ἐκδήλωσε τὴν πρόθεσίν του νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ὀστρογότθους, παρὰ ἀφοῦ οἱ Φράγγοι, ποὺ ἔλαβαν γιὰ τὴν φιλίαν καὶ τὴν συμμαχίαν τοὺς μεγάλα χρηματικὰ ποσά, ὁμολόγησαν (ὁ ὅρος εἶναι τεχνικὸς καὶ σημαίνει ὅρκο σὲ συνθήκῃ) ὅτι θὰ ἀναλάβουν τὸν ἀγῶνα αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν³. Τὸ χωρίο αὐτό, ἂν ἔχῃ τίποτε ἄλλο, δείχνει τουλάχιστον καθαρὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ αὐτοκράτορας σχεδιάζε νὰ προσαρτήσῃ τὸ ὀστρογοτθικὸ βασίλειο στὴν Ἀνατολικὴ αὐτοκρατορίαν. Ἡ μνεία αὕτη εἶναι σαφέστατη, ὁ Προκόπιος ὅμως τὴν ἀναφέρει κάπου πρὸς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας του, ἀσφαλῶς ἐπειδὴ ἡ ἀποσιώπηση δὲ θὰ ταίριαζε στὸν ἱστορικὸ, ὅπως ἡ διαστρέβλωση, ποὺ πιθανότατα νὰ ἀποτελεῖ κριτήριον πολιτικότητος.

1. Rubin, *Prokopios*, στήλ. 87.

2. Πρβλ. W. H. C. Friend, *Old and New Rome in the Age of Justinian* (Relations between East and West during the Middle Ages, edited by D. Baker), Ἐδιμβούργο 1973, σελ. 11 - 28.

3. Προκόπιος, Πολ. Η', 24, 13, στὸ ἴδιο, Β', 619: . . . Ἰουστινιανὸς οὐ πρότερον κατέστη ἐς πόλεμον τόνδε, οὐδὲ Γότθοις πολεμῆσειον ἐνδηλος γέγονεν, ἕως αὐτῶν Φράγγοι φιλίας τε καὶ ξυμμαχίας ὀνόματι χρήματα μεγάλα κεκομισμένοι τὴν ἀγωνίαν ἐυλόγησθαι ὁμολόγησαν. . . Πρόκειται γιὰ ἐκκλῆση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρεσβευτῆ συγκλητικῷ Λεόντιου στὸ φράγγο βασιλέα Θεοδίδβαλδο Α'. Πρβλ. σχετικὰ Τ. Κ. Λογγύ, *Μιὰ ἀγνωστὴ οἰκογένεια βυζαντινῶν πρεσβευτῶν τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, Παρνασσός 17 (1975), σελ. 556 - 561.

Τὸ ὅτι ἡ μνεία αὐτὴ ἐκφράζει κατηγορηματικὰ τὶς πολιτικὲς προθέσεις τοῦ αὐτοκράτορα, ἐπιβεβαιώνεται στὴν πράξη ἀπὸ μιὰν ἄλλη σαφέστατη μνεία πού, ἐντελῶς γενναιόδωρα, ὁ Προκόπιος δίνει στὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τοῦ ὁστρογοθικοῦ πολέμου, ἐκεῖ δηλαδὴ πού πράγματι συνέβησαν τὰ γεγονότα πού ἀναφέρονται: στέλνοντας γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἰταλία τὸ Βελισάριο μὲ μόνο 7500 στρατιῶτες, ὁ Ἰουστινιανὸς στέλνει παράλληλα μιὰ πρεσβεία στοὺς ἡγεμόνες τῶν Φράγκων καὶ τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴ: *Γότθοι Ἰταλίαν τὴν ἡμετέραν βίᾳ ἐλόντες οὐχ ὅσον αὐτὴν ἀποδιδόναι οὐδαμῇ ἔγνωσαν, ἀλλὰ καὶ προσηδίκηκασιν ἡμᾶς οὔτε φορητὰ οὔτε μέτρια, διόπερ ἡμεῖς μὲν στρατεύειν ἐπ' αὐτοὺς ἡναγκάσμεθα, ὑμᾶς δὲ εἰκὸς ξυνδιαφέρειν ἡμῖν πόλεμον τόνδε, ὃν ἡμῖν κοινὸν εἶναι ποιεῖ δόξα τε ὁρθή, ἀποσειομένη τὴν Ἀρειανῶν γνώμην, καὶ τὸ ἐς Γότθους ἀμφοτέρων ἔχθος*¹. Ὅπως βλέπουμε, ὁ αὐτοκράτορας, πιστὸς στὶς ὀρθόδοξες ἀρχές του, ἐπικαλεῖται τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν Φράγγων, πού εἶναι οἱ μόνοι μὴ αἰρετικοὶ Βάρβαροι τῆς Δύσης, ὀρθοδοξία πού χρονολογεῖται ἀπὸ τὴ βᾶπτιση τοῦ παλιοῦ σύμμαχου τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ἡγεμόνα Χλωδοβίκου τὸ 506. Ὁ Χλωδοβίκος εἶχε πολεμήσει καὶ αὐτὸς τοὺς Γότθους μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιο, ἀμέσως μετὰ τὴν προσχώρησίν του στὴν ὀρθοδοξία, στὰ χρόνια 506 - 512. Εἶναι, συνεπῶς, γνωστὴ καὶ δοκιμασμένη ἀπὸ τὰ χρόνια ἡ παγκόσμια πολιτικὴ πού ἐφαρμόζει ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ Reconquista².

Μαζὶ μὲ τὴν ἐπιστολὴ πού παρατέθηκε, ὁ Ἰουστινιανὸς στέλνει καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ στοὺς Φράγγους ἡγεμόνες πού δὲν ἀναφέρονται ἐδῶ, ἀλλὰ πού ξὺν προθυμίᾳ πολλῇ ξυμμαχήσιν ἐπέσχοντο³. Λίγο ἀργότερα, μετὰ τὴν ἐκθρόνιση τοῦ Θεωδάτου στὴν Ἰταλία (536), οἱ Ὀστρογότθοι ζητοῦν καὶ αὐτοὶ τὴ φραγγικὴ συμμαχία καὶ ὁ Προκόπιος ἀναφέρει τοὺς Μεροβίγγειους βασιλεῖς Χιλδέβερτο Α' (511 - 558), Θεωδίβερτο Α' (534 - 548) καὶ Χλωθάριο Α' (511 - 561), πού διαθέτουν κάτι τὸ πραγματικὰ μοναδικό: *σφίσι κατήκοα ἔσθνη καί, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξίαν τους, ἔχουν μιὰν ἀκόμα αὐτοκρατορικὴ ιδιότητα*⁴.

Γιὰ νὰ μὴν παρασυρθοῦμε σὲ λεπτομερειακὲς δικαιολογίες κατὰ τὴ συνήθειαν τοῦ Προκόπιου, εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Φράγγοι καὶ τὰ πεπραγμένα (*gesta*) τους ἀποτελοῦν τὸν ἄξονα, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιστρέφονται οἱ ἱστορίες, τόσο τοῦ Προκόπιου, ὅσο καὶ τοῦ Ἀγαθία, ὅπως θὰ φανεῖ καθαρά πιὸ κάτω. Τόσο ὁ Προκόπιος ὅσο καὶ ὁ Ἀγαθίας, τονίζουν τὸ ὅτι οἱ Φράγγοι

1. Προκόπιος, Πολ. Ε', 5,8 - 10, στὸ ἴδιο, Β', 26. Πρβλ. καὶ Kulakovskiy, *Istoriia*, τόμ. Β', σελ. 113, ὅπου ἀναφέρονται οἱ πρεσβεῖες στοὺς Φράγγους ἡγεμόνες.

2. Πρβλ. T. C. Lounghis, *Le programme politique des citoyens de l'Empire d'Orient après 476. Une répétition générale*, Da Roma alla Terza Roma. II Seminario Internazionale di studi storici, Ρώμη 1982, σελ. 109 - 115.

3. Προκόπιος, στὸ ἴδιο.

4. Προκόπιος, Πολ. Ε', 13,27 - 28, στὸ ἴδιο, Β', 75.

ἢ Γερμανοὶ ἔχουν ὑπηκόους τοὺς τοὺς Βουργούνδιους, τοὺς Ἀλαμανοὺς καὶ ἄλλα ἅττα πρόσοικα ἐθνη¹. Ὁ Προκόπιος μάλιστα μᾶς ἀναφέρει καὶ κάτι πραγματικὰ καταπληκτικό: σὲ μιὰ πρεσβεία ποὺ ἔστειλε στὸν Ἰουστινιανὸ ὁ Φράγγων βασιλεὺς, περιέλαβε στὸ προσωπικό της καὶ . . . Ἀγγλους, φιλοτιμούμενος ὥς καὶ ἡ νῆσος ἦδε πρὸς αὐτοῦ ἄρχεται². Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ πανίσχυρος καὶ ὑπερόπτης Φράγγων βασιλεὺς (καὶ ὅχι πιά ἡγεμὼν ἢ ἀρχηγός), μᾶς τὸ ἀναφέρουν καὶ ὁ Προκόπιος καὶ ὁ Ἀγαθίας: ἦταν ὁ Θεοδίδερος Ἀ' τῆς Αὐστρασίας.

VI. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΣΙΑΣ ΘΕΟΔΙΒΕΡΤΟΣ Ο Α'

... id vero, quod dignamini esse solliciti, in quibus provinciis habitemus aut quae gentes nostrae sint, Deo adiutore, dicione subiecte; dei nostri misericordiam faciliter subactis Thoringiis et eorum provinciis adquisitis, extinctis ipsorum tunc tempore regibus, Norsavorum itaque gentem nobis placata maiestate, colla subdentibus edictis ideoque, deo propitio, Wisigotis, incolomes Franciae, septentrionalem plagam Italiaeque Pannoniae cum Saxonibus, Euciis, qui se nobis voluntate propria tradiderunt, per Danubium et limitem Pannoniae usque in oceanis litoribus custodiende Deo dominatio nostra porrigetur³.

Αὐτὸς ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ κυριαρχία του ἐκτείνεται, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ἀπὸ τὸ Δούναβη καὶ τὰ ὅρια τῆς Παννονίας ὥς τὶς ἀκτὲς τοῦ Ὠκεανοῦ, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ βασιλεὺς τῶν αὐστρασιακῶν Φράγγων Θεοδίδερος Ἀ' (534 - 548). Ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ἀπόγονός του La Bruyère, le style, c'est l'homme. Κι αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν μιὰ κρίση κάπως βιαστική. Παρὰ τὸ στομφώδες ὕφος του, αὐτὸς ὁ διαφημιζόμενος ὡς κυρίαρχος τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῆς παλαιᾶς Δυτικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, στὴν ἴδια του αὐτῇ ἐπιστολῇ, ἀπευθύνεται στὸν Ἰουστινιανὸ ταπεινὰ καὶ εὐλαβικά: Domino inlustro et praecllentissimo domno et patri, Iustiniano imperatore Theodebertus rex⁴. Ὅπως ὅμως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα στὸ ἰδεολογικὸ πεδίο, ἡ στιγμή ποὺ γράφονταν ἡ ἐπιστολὴ αὐτῇ (548) ἦταν ἐξαιρετικὰ κρίσιμη, γιατί, ὅπως μᾶς παραδίδει ὁ Ἀγαθίας, ὁ Θεοδίδερος πλῆθι ἀγείρας ἄλκιμά τε καὶ μαχιμώτατα ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης ἀφικέσθαι χωρὶς ἀπαντὰ τε τὰ τῇδε καταστρεψάμενος ἀμφὶ τὸ Βυζάντιον τὴν πόλιν τὴν βασιλίδαν τὸν πόλεμον μεταστῆσαι, οὕτω δὲ ἐνεργ-

1. Ἀγαθίας, Α', 4, 1, στὸ ἴδιο, σελ. 13.

2. Προκόπιος, Πολ. Η', 20, 10, στὸ ἴδιο, Β', 591. Λίγο πιὸ κάτω (Πολ. Η', 20, 49, σελ. 598), ὁ Προκόπιος ἀναφέρει τοὺς κατοίκους τῆς Βριττίας: . . . τὰ μὲν ἄλλα Φράγγων κατήκοοι ὄντες.

3. Αὐστρασιακὴ ἐπιστολὴ ἀρ. 20 (MGH, Epp. III, 133).

4. Τίτλος τῆς Αὐστρασιακῆς ἐπιστολῆς ἀρ. 20, στὸ ἴδιο.

γὼν τὸ βούλευμα ἐποιεῖτο καὶ τὴν παρασκευὴν ἐμβριθεστάτην, ὥς καὶ πρεσβεύεσθαι πρὸς τε Γήπαιδας καὶ Λαγγοβάρδους καὶ ἄλλα ἅττα ἔθνη, ἐφ' ᾧ καὶ οἶδε ξυλλάβονται τοῦ πολέμου¹. Σὰν αἰτία γὰρ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θευδίβεργου νὰ πολεμήσει τὸν Ἰουστινιανὸν ποὺ ἀποκαλεῖ πατέρα στὶς ἐπιστολές του, ὁ Ἀγαθίας ἀναφέρει ὅτι ὁ βασιλέας τῆς Αὐστρασίας δὲ μπορούσε νὰ ἀνεχθεῖ ὅτι στὰ βασιλεία προγράμματα (πρόκειται γὰρ τὴν *intitulatio* στὰ αὐτοκρατορικά ἔγγραφα) ὁ Ἰουστινιανὸς ὀνομαζόταν Φραγγικός, Ἀλαμαννικός, Γηπαιδικὸς καὶ Λογγοβαρδικός, σὰν νὰ εἶχε ὑποτάξει ὁ ἴδιος αὐτὰ τὰ ἔθνη². Ἐκφράζοντας, ὅπως εἴπαμε, μιὰ πολιτικὴ γνώμη ἀντίθετη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Προκόπιου, ὁ Ἀγαθίας ἔχει δίκιο νὰ ἐκπλήσσεται ἀπὸ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ τοῦ Θευδίβεργου, ἀρκεῖ μόνον νὰ προσπαθήσουμε νὰ κατανοήσουμε πὺὸ κάτω, τί ὑποστηρίζει ὁ Ἀγαθίας. Ὁ θάνατος τοῦ Θευδίβεργου σὲ κυνηγετικὸ ἀτύχημα, τὸν ἴδιο χρόνον 548, ἔδωσε τὸ δικαίωμα στὸν Ἀγαθία νὰ ὑποτιμήσει τὸ μέγεθος καὶ τὴ σοβαρότητα τῆς φραγγικῆς ἀπειλῆς γὰρ τὴν αὐτοκρατορία, πολὺ περισσότερο μάλιστα, ἀφοῦ κάπως ἀργότερα, τὸ 552 - 554, ὁ Ναρσὴς ἐξουδετέρωσε τὴν προσπάθειά τους νὰ κατακτήσουν τὴν Ἰταλία γὰρ δικὸν τους λογαριασμό³. Ὅπως βλέπουμε ἐδῶ, ἡ διαγωγὴ τῶν αὐστρασιακῶν Φράγγων εἶναι ἀνέλπιστα ἐντελῶς διαφορετικὴ τὸ 548, ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἀσφαλῶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐλπίζει ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τίς πρεσβεῖες τοῦ 534/5 ποὺ ἀναφέρθηκαν πὺὸ πάνω.

VIα. ΘΕΥΔΙΒΕΡΤΟΣ ΚΑΙ ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ ὄξυνση στὴν ὁποία ἔφθασαν οἱ πολιτικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὴν αὐτοκρατορία καὶ τοὺς ὀρθόδοξους συμμάχους τῆς αὐστρασιακῆς Φράγγου ἀπὸ τὸ 534 ὡς τὸ 548 (πρόκειται ἐπίσης γὰρ τίς δυὸ χρονολογίες τῆς βασιλείας τοῦ Θευδίβεργου Α')⁴ περνάει ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ τὸν ὀστρογοτθικὸ πόλεμον στὴν Ἰταλία καί, φυσικά, ἀπὸ τίς πολιτικὲς ἐπιλογές τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρχιστράτηγου στὴν Ἰταλία πατρίκιου Βελισάριου.

1. Ἀγαθίας, Α', 4, 1, στὸ ἴδιο, σελ. 13 - 14.

2. Ἀγαθίας, Α', 4,3, στὸ ἴδιο, σελ. 14.

3. Συνεχίζοντας τὴ διήγησή του, ὁ Ἀγαθίας (Α', 4, 4 - 7, σελ. 14 - 15) ἐκφράζεται ἀρκετὰ ὑποτιμητικὰ γὰρ τίς πιθανότητες ποὺ θὰ εἶχε νὰ εὐδωθεῖ μιὰ ἐκστρατεία τοῦ Θευδίβεργου ὡς τὴ Θράκη: ... οἶμαι μὲν οὖν, εἰ καὶ τήνδε τὴν ἐκστρατείαν ἐποιήσατο, ἀπόνυτο ἂν οὐκ ἐν καλῷ τῆς προπετείας, ἀλλὰ τυχόν μὲν ἐν Θράκη, τυχόν δὲ ἐν Ἰλλυριοῖς τάγμασι περιπεσὼν Ῥωμαῖκοῖς ἀκλεῶς ἂν διεφθάρη.

4. Τόσο ὁ Προκόπιος ὅσο καὶ ὁ Ἀγαθίας δίνουν ἰδιαίτερη ἐμφαση στὴ στάση τοῦ γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Θευδίβεργου Α', Θευδίβαλδου Α'. Πρβλ. Προκόπιος, Πολ. Η', 24,6 - 30. στὸ ἴδιο, Β', σελ. 617 - 622 καὶ Ἀγαθία, Α', 5,1 - 10, Α', 6,1 - 6, στὸ ἴδιο, σελ. 15 - 17, Πρβλ. ἐπίσης A veril Cameron, *Agathias on the Early Merovingians*, *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa, Lettere, Storia e Filosofia*, Serie II, 37 (1968), σελ. 95 - 140.

Ἀπὸ τὸ Μάιο τοῦ 535, ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν κρύβει τὴν κοσμοθεωρία ἣ τὶς προθέσεις του καὶ στὴ Νεαρά του ἀρ. 21 αὐτοτιτλοφορεῖται: *Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλάβιος Ἰουστινιανὸς Ἀλαμανικὸς Γοτθικὸς Φραγγικὸς Γερμανικὸς Ἀντικὸς Ἀλανικὸς Βανδαλικὸς Ἀφρικανὸς εὐσεβὴς εὐτυχὴς ἔνδοξος νικητὴς τροπαιοῦχος ἀεισέβαστος αὐγουστος*¹. Ἄν οἱ τίτλοι τοῦ Βανδαλικοῦ Ἀλανικοῦ καὶ Ἀφρικανοῦ ἐξηγοῦν τὴν κατάλυση τοῦ βανδαλικοῦ βασιλείου τῆς Ἀφρικῆς, οἱ ὑπόλοιποι ἀσφαλῶς δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὶς συμμαχίες τοῦ αὐτοκράτορα στὴ Δύση, συμμαχίες ποὺ εἶναι, φυσικά, ἐ τ ε ρ ο β α ρ ε ῖ ς, δὲ συνάπτονται δηλαδὴ μὲ ἴσους ὅρους καὶ γιὰ τὰ δυὸ συμβαλλόμενα μέρη, ὅπως φαίνεται καθαρά καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Θευδίβεργου Α', ὅπου ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναφέρεται σὰν *domnus et pater*². Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὅπως μᾶς ἐξηγοῦν καὶ ὁ Προκόπιος καὶ ὁ Ἀγαθίας, στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του, ὁ Θευδίβεργος Α' κατόρθωσε νὰ ὑποτάξει τὰ ἔθνη ποὺ περιγράφονται πῶς πάνω καὶ πῶς ὁ ἴδιος, μὲ προφανέστατη ὑπερβολή, ἀναφέρει στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸ τὸ 548. Τὸ γεγονὸς ὅμως παραμένει ἓνα: τὸ κατακτητικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ φαίνεται στὸ σύνολό του ἤδη ἀπὸ τὸ 535/6 καὶ οἱ κατακτήσεις τοῦ Θευδίβεργου Α' φέρνουν ὡς τὸ 548 τοὺς Φράγγους ἀντιμέτωπους μὲ τὸ πρόγραμμα αὐτό, ἂν δὲν θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἐντολοδόχους τοῦ αὐτοκρατορικοῦ προγράμματος³.

Μόνο ὅμως τὸ 548 ἀντιμετωπίζονται Φράγγοι καὶ αὐτοκρατορία; Ἄν ὁ Ἀγαθίας, ποὺ μᾶς ἀναφέρει τὶς ἐπιθετικὲς διαθέσεις τοῦ Θευδίβεργου τὸ 548 κάνει ἓνα λάθος χρονολογικόν(;), τοποθετώντας τὸ Ναρσὴ ἀπὸ τότε στὴν Ἰταλία (. . . ἔως ἐν Ἰταλίᾳ Ναρσῆς τε καὶ τὰ στρατεύματα ἐμόχθει καὶ ἐνασχόληται. . .⁴), ὁ

1. Νεαρά Ἰουστινιανοῦ ἀρ. 21, ἐκδ. C. E. Zachariae von Lingenthal, *Λιψία* 1881, τόμ. Α', σελ. 137. Ἀλλὰ καὶ στὴ Νεαρά ἀρ. 16 (στὸ ἴδιο, σελ. 106) τοῦ ἴδιου ἔτους 535 ὁ αὐτοκράτορας ἀναφέρει ρητά: . . . οὔτε ἡμῶν αἰρουμένων περιορᾶν τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐλαττωθεῖσαν, ἀλλὰ Λιβύην τε πᾶσαν ἀναλαβεῖν τε καὶ προᾶσαι. . . Τέλος, τὸ 536, στὴ Νεαρά του ἀρ. 44 (στὸ ἴδιο, σελ. 276), ὁ αὐτοκράτορας συνοψίζει ἔτσι τὰ ἔργα του: . . . καὶ πολέμοις μεγάλοις δι' ὃν δέδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πρὸς Πέρσας τε ἄγειν εἰρήνην, καὶ Βανδύλους τε καὶ Ἀλανοὺς καὶ Μανδουσίους χειρώσασθαι, καὶ Ἀφρικὴν ὅλην καὶ πρὸς γε καὶ Σικελίαν κατακτήσασθαι, καὶ ἐλπίδας ἔχειν ἀγαθὰς, ὅτι καὶ τῶν λοιπῶν ἡμῖν τὴν ἐπικράτειαν νεύσειεν ὁ θεὸς ὧν περ οἱ πάλοι Ῥωμαῖοι μέχρι τῶν πρὸς ἐκάτερον ὠκεανὸν ὁρίων κρατήσαντες ταῖς ἐφεξῆς ἀπέβαλον βαθυμίαις. . .

2. Τόσο στὴν ἐπιστολὴ ἀρ. 19, ὅσο καὶ στὴν ἐπιστολὴ ἀρ. 20 (MGH, *Epist.* III, 132 - 133).

3. Πρβλ. Carile, *Bellum Gothicum*, στὸ ἴδιο, σελ. 175, σημ. 114 - 115. Ἀξίζει ὅμως νὰ σημειθεῖ ὅτι εἶναι μεγάλος ὁ ἀντιφραγγισμὸς τοῦ Προκόπιου, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἀγαθία ποὺ ἐκφράζεται κολακευτικώτατα γι' αὐτοὺς. Πρβλ. Τ. Κ. Α ο υ γ γ ῆ, *Ἡ πρώτη βυζαντινὴ ἱστοριογραφία καὶ τὸ λεγόμενο «μεγάλον χάσμα»*, Σύμμεικτα ΚΒΕ 4 (1981), σελ. 49 - 85, ἐδῶ, σελ. 62.

4. Ἀγαθίας, Α', 4, 1, στὸ ἴδιο, σελ. 13.

πολύς Προκόπιος έχει έντελως διαφορετική γνώμη: ο Θεοδίδερτος κάνει την πρώτη του εμφάνιση στην Ίταλία ήδη από το 539, όταν ανώτατος διοικητής είναι ακόμα εκεί ο Βελισάριος και όχι ο Ναρσής.

Ός το 538, η κατάσταση στην Ίταλία επέτρεπε στους Φράγγους να ύπαμφοτερίζουν. Μετά τις πρεσβεΐες του 534/5, οι Όστρογότθοι παρέδωσαν στους Φράγγους *Γαλλίας* όλας τās σ*η*ίσι *κατηκόους* και α*υ*τή τους τ*η*ν π*ρ*ά*ξ*η (π*ο*ύ ή α*υ*τοκρατορία έ*τ*σι κι α*λ*λι*ω*ς δ*ε* μ*πο*ρο*υ*σε να πα*ρ*εμ*πο*δίσει) ο Ίουστινιανός έ*π*ικ*ύ*ρωσε στους ή*γ*εμό*ν*ες τ*ω*ν Φράγγων π*ο*ύ έ*γ*ιναν, π*ρ*ός μ*ε*γά*λ*ο θαυμασμό του Προκόπιου, κύριοι τ*ῆ*ς Μασσαλίας και τ*ῆ*ς Α*ρ*ελάτης για π*ρ*ώ*τ*η φο*ρ*ά¹. Α*υ*τό ή*τ*αν τ*ο* γε*γ*ονός π*ο*ύ έ*π*έτ*ρ*επε στους Φράγγους να διατηρο*υ*ν συμμαχία και μ*ε* τ*ο*ύς Όστρογόθους και μ*ε* τ*ο*ύς α*υ*τοκρατορικούς και να μ*η*ν έ*π*εμ*β*αί*ν*ουν στρατιωτικά και πολιτικά στην Ίταλία.

Όλα ό*μ*ως φαί*ν*εται ό*τ*ι έ*λ*λαξαν ό*ς* δια μα*γ*είας, ό*τ*αν μ*ι*ά ά*ρ*κετά ισχυρή μ*ο*ί*ρ*α του α*υ*τοκρατορικού στρατού έ*φ*θασε σ*τ*η Λιγουρία και κατέλαβε τ*ο* Μεδιόλανον κατ*ά* διαταγή του Βελισάριου. . . Α*υ*τη δ*ε* ή πό*λ*ις ό*κ*ισται μ*ε*ν *έν* Λιγούροις, μέ*σ*η π*ο*υ μ*ά*λιστα *Ραβέννης τε πό*λ*εως και "Αλπεων τ*ων* έν Γάλλων ό*ρ*ίοις κ*ε*ιμένη²*, μ*ά*ς λ*έ*ει κατατοπιστικά ο Προκόπιος. Τότε ά*μ*έ*σ*ως, μ*ε* διαταγή του Θεοδίδερτου, κατεβαίνουν από τις "Αλπεις στην Ίταλία για να βοηθήσουν στρατιωτικά τ*ο*ύς Όστρογόθους και όχι τ*ο*ύς Βυζαντινούς 10.000 όχι Φράγγοι αλλά ύ*π*ήκο*ο*ί τους Βουργούνδιοι, τ*ο*ύ μ*η* δο*κ*εί*ν* τ*ά* βασιλέ*ω*ς ά*δ*ικ*ε*ί*ν* π*ρ*ά*γ*ματα³ και, σύντομα, ο συνασπισμός Όστρογόθων και Βουργούνδιων φέρνει σ*ε* δεινή θέση τ*ὸν* α*υ*τοκρατορικό στρατό. Είναι προφανές ό*τ*ι ή έκστ*ρ*α*τ*εί*α* κ*ι*νδυνεύει.

Α*υ*τή τ*η* στρατηγική και ιστορική στιγμή καταφθάνει για π*ρ*ώ*τ*η φο*ρ*ά στην Ίταλία ο περιβόητος Ναρσής π*ο*ύ ή εμφάνισή του τόσο κόστισε σ*τ*ό ή*γ*ετικό γόητρο του Βελισάριου⁴. "Αν ο α*υ*τοκρατορικός ταμίας και κουβικουλάριος Ναρσής ά*ν*τιτίθεται σ*τ*η λιγουρική περιπέτεια π*ο*ύ ύ*π*οστηρίζει ο ά*ρ*χιστ*ρ*άτηγος και θέλει να ύ*π*οτάξει ά*μ*εσα τ*η*ν Α*ι*μιλία, α*υ*τό σημαί*ν*ει, χω*ρ*ί*ς* ά*μ*φιβολία, ό*τ*ι ο Ναρσής θέλει να σταματήσει τ*η*ν κατ*ά*κτηση τ*ῆ*ς Ίταλίας σ*τ*ὸν Πάδο. Πρόκειται για τ*η*ν ίδ*ι*α πολιτική π*ο*ύ θα θελήσουν να έ*π*ιβάλουν οι α*υ*τοκρατορικοί ά*π*εσταλμένοι συγκλητικοί Δόμνικος και Μαξιμίνος σ*τ*ὸ Βελισάριο τ*ὸ* 540, πολιτική π*ο*ύ ο Βελισάριος θα έξουδετερώσει μ*ε* τις γνωστές του διαπραγματεύσεις μ*ε* τ*ο*ύς Όστρογόθους⁵. "Ωστε λοιπόν, από τ*ὸ* 538 ό*ς* τ*ὸ*

1. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 33, 2 - 5, σ*τ*ὸ ίδιο, Β', 442. Η πολιτική α*υ*τή π*ρ*ά*ξ*η ά*ν*ήκει σ*τ*ὸ Θεοδάτο. Π*ρ*βλ. Προκόπιο, Πολ. Ε', 13, 14 - 29, σ*τ*ὸ ίδιο, Β', 73 - 75.

2. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 7, 37, σ*τ*ὸ ίδιο, Β', 185. Π*ρ*βλ. Kulakovskiy, *Istoriija*, τόμ. Β', σελ. 126.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 13, 38, σ*τ*ὸ ίδιο, Β', 205.

4. Π*ρ*βλ. π*ι*ὸ π*ά*νω, σελ. 224, σημ. 3.

5. Είναι κά*τ*ι π*ο*ύ τ*ὸ* π*ρ*όσεξαν ε*υ*στοχα και ο κ. Carile (*Bellum Gothicum*) και ο κ. Χρυσός (*Friedensverhandlungen*).

540, ὁ Ἰουστινιανὸς προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσει τὶς συνθήκες τοῦ 534/5 μὲ τοὺς Φράγγους καὶ νὰ μοιραστεῖ τὴν Ἰταλία μὲ τοὺς ὀρθόδοξους συμμάχους του. Ἀντίθετα, ὁ Βελισάριος καὶ χρονοτριβεῖ καί, προσπαθώντας ἐπιπλέον νὰ προστατεύσει τὸ *Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐπιτείχισμα* κατὰ *Γερμανῶν* Μεδιόλανον¹, ἐνεργεῖ ἐντελῶς ἀπροσχημάτιστα ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποτρέψει τὸ διαμοιρασμὸ τῆς Ἰταλίας ἀνάμεσα στὸν Ἰουστινιανὸ καὶ τὸ Θεωδίδεργο, φθάνοντας στὸ σημεῖο τῶν ἀπευθείας διαπραγματεύσεων μὲ τοὺς Ὀστρογότθους, μὲ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ ἀντιμετωπίζεται ἡ ἀναγόρευσὴ του σὲ βασιλέα τῆς ἑσπερίας. Ἐνῶς ἀρχίζει νὰ γίνεται κατανοητὴ καὶ ἡ ἀπέχθεια ποὺ δείχνει ὁ ἔμπιστος τοῦ Βελισάριου καὶ συμπατριώτης τοῦ Ἰωάννη Καππαδόκη ἱστορικὸς Προκόπιος πρὸς τοὺς Φράγγους², μίσος ποὺ καθόλου δὲ συμμερίζεται ὁ συνεχιστὴς τοῦ Προκόπιου ἱστορικὸς Ἀγαθίας. Ἄν ἀλλάξει κανεὶς τὴ σειρὰ τῆς παράθεσης τῶν γεγονότων ἀπὸ τὸν Προκόπιο, ποὺ εἶναι σειρὰ πρωθύστερη, καὶ τοποθετήσει τὰ γεγονότα στὴ σωστὴ τους χρονικὴ ἀλληλουχία, ποὺ, βέβαια, δὲν ἀρνεῖται ὁ Προκόπιος, τότε τὰ γεγονότα ἐμφανίζονται κάτω ἀπὸ ἄλλο πρίσμα καὶ — πράγμα ποὺ εἶναι ἀκόμα σπουδαιότερο — ὁδηγοῦν σὲ ἐντελῶς διαφορετικὰ συμπεράσματα.

Ἡ ἀνάκληση τοῦ Ναρσή ποὺ εἶχε ἀντιταχθεῖ στὴ λιγυρικὴ ἐκστρατεία ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ τὸ 539 καὶ ἡ ἰσχυροποίηση τῆς θέσης τοῦ Βελισάριου πρέπει νὰ ἔδωσαν τὴν ἐντύπωση στὸ βασιλέα τῆς Αὐστρασίας ὅτι ἡ αὐτοκρατορία νύοθετοῦσε ὀριστικὰ τὴ στρατηγικὴ τοῦ Βελισάριου³. Ἐλάχιστους μῆνες μετὰ, ὁ Θεωδίδεργος Α' κατέβαινε στὴν Ἰταλία ἐπικεφαλῆς ἐνὸς μεγάλου στρατοῦ⁴. Ὁ Προκόπιος περιγράφει ἐντονα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Φράγγοι προέλασαν ἀλλὰ δὲν ἤρχισαν τὶς ἐχθροπραξίες πρὶν φθάσουν στὸν Πάδο· γι' αὐτοὺς, κατὰκτηση τῆς Ἰταλίας σήμαινε προφανῶς τὴν κατὰκτηση τῶν περιοχῶν νότια τοῦ Πάδου αὐτὸ τὸ ἔτος 539⁵. Σύμφωνα ὅμως μὲ ὅσα ἀναφέρθηκαν πρὶν πάνω καὶ ποὺ ὁ Προκόπιος μόνο ἐπιβεβαιώνει μὲ τὴ διήγησή του, οἱ ἐχθροπραξίες μὲ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατὸ ἤρχισαν νότια τοῦ Πάδου, δηλαδὴ ὁ Θεωδίδεργος συμπεριφέρεται ἀρχικὰ σὰν σύμμαχος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. «Ξέρουμε ἐξάλλου», ἔγραψε ἀργότερα στὸν αὐτοκράτορα, «ὅτι, ὅπως ἀποδείχνουν οἱ ἐπιστολές σας, τὸ σεβαστὸ μεγαλεῖο σας χαίρεται γιὰ τὴν προέλαση τῶν ὀρθοδό-

1. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 21, 6, στὸ ἴδιο, Β', 241.

2. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 25, 2, στὸ ἴδιο, Β', 261· ... ἔστι γὰρ τὸ ἔθνος τοῦτο τὰ ἐς πίστιν σφαλερώτατον ἀνθρώπων πάντων. . .

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 22, 4 - 5, στὸ ἴδιο, Β', 247.

4. Στὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ Προκόπιος τηρεῖ τὴ χρονικὴ ἀλληλουχία, χωρὶς ὅμως νὰ συνδέει καταστάσεις μεταξύ τους. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Θεωδίδεργου, ἀναφέρει τὴν κατοπιστὴ τῶν Φράγγων. Πρβλ. Πολ. ΣΤ', 25, 1, στὸ ἴδιο, Β', 261.

5. Ὁ Προκόπιος ἀναφέρει ὅτι οἱ Φράγγοι δὲν ἤρχισαν τὶς ἐχθροπραξίες οὔτε ἐναντίον τῶν Ὀστρογότθων πρὶν φθάσουν στὸν Πάδο (Πολ. ΣΤ', 25, 5 - 11, στὸ ἴδιο, Β', 262/263).

ζων»¹. Ὁ Θεωδίδερος εἶναι ὡς ἓνα ὁρισμένο σημεῖο, τὸν Πάδο, ἡ ὁρθόδοξη κύρια δύναμη ποὺ χρησιμοποιοῦν ὁ Ἰουστινιανὸς γιὰ τὴν καθυπόταξη τῆς βαρβαρικῆς ἀρειανικῆς Δύσης².

Ὅμως, αὐτὸ τὸ ὄριο τοῦ ποταμοῦ Πάδου ποὺ τόσο ἐπιθυμοῦν νὰ προστατεύσουν ὁ Ναρσῆς τὸ 538 καὶ οἱ Δόμνικος καὶ Μαξιμίνος τὸ 540, φέρνει μοιραῖα ἀντιμέτωπους Θεωδίδερο καὶ Βελισάριο. Ὁ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἀποφεύγει νὰ συγκρουστεῖ μὲ τοὺς Φράγγους, τὴν ἰσχυρότερη στρατιωτικὴ δύναμη τῆς ἐποχῆς. Γράφει, σύμφωνα μὲ τὸν Προκόπιο, ἓνα διπλωματικὸ γράμμα στὸν παρὰσπονδο ὁρθόδοξο σύμμαχο, ποὺ ἀποκαλεῖται γενναῖος Θεωδίδερος, ἄρχων ἐθνῶν τοσούτων τὸ πλῆθος. Ἀφοῦ γίνεи ὑπόμνηση τῶν συνθηκῶν τοῦ 534/5 ποὺ ἔχουν συνάψει οἱ Φράγγοι μὲ τὴν αὐτοκρατορία, ἀκολουθεῖ ἡ οὐσία: . . . νῦν δὲ οὐχ ὅσον ἀμφοτέροις ἐκποδῶν ἔστηκας, ἀλλὰ καὶ ὅπλα οὕτως ἀνεπισκέπτως ἀράμενος ἐφ' ἡμᾶς ἤκεις. Δὲ βρίσκεται ὁ Θεωδίδερος νότια τοῦ Πάδου ἐπειδὴ νίκησε Ὁστρογότθους καὶ αὐτοκρατορικοὺς, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀποφάσισε νὰ πολεμήσει τὴν αὐτοκρατορία. Βλέπουμε ὅτι φραγγικὸς στρατὸς νότια τοῦ Πάδου σημαίνει πόλεμο μὲ τὸν Ἰουστινιανό, ἐνῶ, ὡς τὸν Πάδο, οἱ Φράγγοι συμπεριφέρονται σὰν σύμμαχοι. Στὸ τέλος, ἀναφέρονται συγκαλυμμένες ἀπειλὲς ποὺ, μαζὶ μὲ ἀπρόβλεπτες κακουχίες, ὁδήγησαν τὸ Θεωδίδερο στὴν ἀπόφαση νὰ ἀναχωρήσει ἐπ' οἴκου³.

Ἐπ' οἶκον ὅμως, κατὰ τὸν Προκόπιο, σημαίνει γιὰ τὸ Θεωδίδερο τὴ Γαλλία (Αὐστρασία), ἢ μήπως μόνο ὅτι οἱ Φράγγοι ὑποχώρησαν ἀπλὰ βόρεια τοῦ Πάδου; Μὲ βάση τις ἐπιδιώξεις τοῦ Βελισάριου ἢ τις συνθήκες τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφέρει τὴν ὑποχώρηση τῶν Φράγγων ὁ Προκόπιος; Βέβαια εἶναι μόνο δυὸ πράγματα: τὸ πρῶτο εἶναι τὸ ὅτι ὁ Βελισάριος ἀπέτρεψε τὴν ἐνοπλὴ σύρραξη ἀνάμεσα στοὺς ὁρθόδοξους συμμάχους καὶ τὸ δεύτερο — πιὸ βαρὺ σὲ συνέπειες αὐτὸ — ὅτι, στὴ σαφέστατη πρόθεση τῶν συγκλητικῶν Δόμνικου καὶ Μαξιμίνου νὰ προσαρτηθεῖ στὴν αὐτοκρατορία ἡ νότια τοῦ Πάδου ὁστρογοτική Ἰταλία, ὁ Βελισάριος ἀντιτάσσει τὴ δική του πρόθεση, Ἰταλίαν δὲ Ῥωμαῖοις ξύμπασαν ἀνασώσασθαι⁴. Πέρα ἀκόμα κι ἀπὸ τις φιλόδοξες ἐπιδιώξεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πέρα ἀπὸ κάθε αὐτοκρατορικὴ ἐπιτήρηση, χωρὶς φραγγικὴ στρατιωτικὴ ἐπικουρία ἀπὸ τὸ βορρά, μὲ μικρὸ στρατό, μὲ ἀπευθείας διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Ὁστρογότθους, ὁ Βελισάριος θὰ καταλάβει

1. Αὐστρασιακὴ ἐπιστολὴ ἀρ. 20 (MGH, Epp. III, 133): . . . *et quia scimus, augustam celsitudinem vestram de profectu catholicorum, sicut etiam littere vestrae testantur, plena animi iucunditate gaudere*. . .

2. Πρβλ. Λογγή, στὸ ἴδιο, Σύμμεκτα KBE 4 (1981), σελ. 83.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 25, 20 - 23, στὸ ἴδιο, Β' 264/5. Πρβλ. ἐπίσης T.C. Longhis, *Les ambassades byzantines en Occident, depuis la fondation des états barbares, jusqu'aux Croisades (407 - 1096)*, Ἀθήνα 1980, σελ. 68, σημ. 5, σελ. 70, σημ. 6, σελ. 402, σημ. 2.

4. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 29, 22, στὸ ἴδιο, Β', 285.

τῇ Ραβέννα, τὸ Μάιο τοῦ 540. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς ἐπιδιώξεις καὶ τὶς πολιτικὰς ἐπιλογές τοῦ Ἰουστινιανοῦ, σημαίνει δικαιολογημένα τυραννίδα στὴν Ἱταλία ἢ ὑψηλὴ προδοσία καί, δικαιολογημένα ἐπίσης, οἱ Ὀστρογότθοι θεωροῦν ὅτι, στὸ σημεῖο πού ἔχουν φθάσει τὰ πράγματα τὸ 540, ὁ Βελισάριος δὲ θὰ προτιμήσει ποτὲ τὴν δουλείαν (στὸν Ἰουστινιανὸ) πρὸ τῆς βασιλείας (τῆς ἐσπερίας)¹. Εἴτε πρόκειται γιὰ ὑπέρβαση ζήλου εἴτε γιὰ στασιαστικὰ σχέδια, ἢ κατὰληψή τῆς Ραβέννας ἀπὸ τὸ Βελισάριο, ἀντὶ νὰ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο θρίαμβο τῆς ζωῆς του, ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν ἓνα τραγικὸ δίλημμα, ἀπέναντι στὸ ὁποῖο τοποθετεῖται μᾶλλον συμβιβαστικά.

VIβ. ΘΕΥΔΙΒΕΡΤΟΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΩΣ ΤΟ 548

Μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Θευδίσβετου ἀπὸ τὸ θέατρο τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων χάρη στὸ Βελισάριο τὸ 539, ὁ Προκόπιος ἐπανέρχεται στοὺς Φράγγους πολὺ ἀργότερα, τὸ 548, μὲ ἓναν ἐντελῶς ἀναπάντεχο, θὰ ἔλεγε κανεῖς, τρόπο: . . . *Φράγγοι Βενετίων τὰ πλεῖστα σφίσι προσεποιήσαντο οὐδενὶ λόγῳ, οὔτε Ῥωμαίων δυναμένων ἔτι ἀμύνεσθαι οὔτε Γότθων οἷον τε ὄντων τὸν πόλεμον πρὸς ἑκατέρους διενεγκεῖν*², ἔχοντας προηγουμένως περιγράψει τὸ πῶς, στὸ μεταξὺ. . . *κύριοι τῆς ἐσπερίας οἱ βάρβαροι διαρρήδην ἐγένοντο πάσης*. . . μὲ κύρια αἰχμὴ στὴν περιγραφή του στὴν ἐξάπλωση τῶν Φράγγων στὴ Γαλλία μὲ ἔγκριση τοῦ Ἰουστινιανοῦ³. Εἶναι περιττὸ νὰ ὑπογραμμιστεῖ ἐδῶ μιὰ ἔμμεση ἐπὶ κριση τοῦ συγγραφέα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Τονίσθηκε ἤδη ὅτι, κατὰ τὸν Προκόπιο, ὁ Βελισάριος ὑπερκαλύπτει καὶ ὑπερφαλαγγίζει τὶς ἐδαφικὰς ἐπιδιώξεις, τὶς ἄμεσες τουλάχιστον, τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς πρὸς τὴν κατὰκτηση τῆς Δύσης. Ἐκεῖνο ὅμως πού θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ ἐπίσης περιέργο εἶναι τὸ ὅτι, ὡς πρὸς τὴν οὐσία τῶν γεγονότων, ὁ Προκόπιος συμβαδίζει μὲ τὸν οἰκουμενικὸ συνεχιστὴ τοῦ Ἀγαθία, παρὰ τὶς ἰδεολογικὰς διαφορὰς τους, τὸν Ἀγαθία πού ἀρχίζει σχεδὸν τὴν ἱστορία του μὲ τὴ θεαματικὴ ἀνοδο τῆς δυνάμεως τῶν Φράγγων. Μιλώντας γιὰ τοὺς Φράγγους, ὁ Ἀγαθίας δὲ διστάζει νὰ ἀνατρέξει χρονικὰ ὡς τὸ 511, ἔτος πού πέθανε ὁ πρῶτος ὀρθόδοξος φράγγος βασιλεὺς Χλωδοβίκος⁴, δίνοντας, ὅπως εἴπαμε, ἰδιαίτερη ἐμφαση στὴ μεγαλοπραγμωσύνη τοῦ Θευδίσβετου Α'⁵. Καὶ οἱ δύο ἱστορικοὶ συγγραφεῖς λοιπὸν ἀλληλοσυμπληρώνονται στὸ ὅτι, ἀπὸ τὸ 539 ὡς τὸ 548, ὁ Θευδίσβετος

1. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 30, 25, στὸ ἴδιο, Β', 292.

2. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 33, 7, σφδ ἴδιο, Β', 443. Πρβλ. ἐπίσης Carile, *Bellum Gothicum*, σελ. 175.

3. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 33, 1 - 6, στὸ ἴδιο, Β', 441/2.

4. Ἀγαθίας, Α', 3, 2, στὸ ἴδιο, σελ. 12. Πρβλ. A. v. C a m e r o n, *Agathias on the Early Merovingians*, σελ. 99 - 101.

5. Ἀγαθίας, Α', 4, 1 - 4, στὸ ἴδιο, σελ. 13 - 14.

κυριαρχούσε στη Δύση, από τον 'Ατλαντικό ωκεανό ως τη Βόρεια 'Ιταλία και την Παννονία, έχοντας έτσι πραγματοποιήσει το κατακτητικό πρόγραμμα που είχε αναγγείλει από το 536 ο 'Ιουστινιανός στη Νεαρά του άρ. 44¹. Για τον 'Αγαθία, πιστό ιδεολόγο της αυτοκρατορικής συμπολίτευσης, τα πράγματα πρέπει να είναι μάλλον απλά: γι' αυτόν το ζήτημα της προσάρτησης ολόκληρης της 'Ιταλίας λύθηκε από το Ναρσή, διάδοχο του Βελισάριου στη διοίκηση, με διαφορετική όμως αποστολή. Σε ολόκληρο το Α' και το μεγαλύτερο μέρος του Β' βιβλίου των 'Ιστοριών του², ο 'Αγαθίας περιγράφει την καθυπόταξη της 'Ιταλίας, Βόρειας και Νότιας αυτή τη φορά από το Ναρσή, διευκρινίζοντας έμμεσα δυο πολύ σημαντικά σημεία: 1) ότι η παλιά πολιτική και στρατηγική του 'Ιουστινιανού, στην οποία τόσο επέμενε ο Προκόπιος να αντιτάσσει τη στρατηγική του Βελισάριου, δεν έσχυε πιά, και 2) ότι, καταπολεμώντας τώρα τους Φράγγους και τους 'Αλαμανούς στην 'Ιταλία, η αυτοκρατορία κυριολεκτικά έξουδετέρωνε την απειλή που αποτελούσε γι' αυτήν ο Θεουδίβερτος με τις πραγματικά αυτοκρατορικές κατακτήσεις του ως το 548. 'Ο 'Αγαθίας απαλλάσσει έτσι έμμεσα τον 'Ιουστινιανό από την έμμεση επίκριση που του επιρρίπτει ο Προκόπιος για την επικράτηση των Φράγγων στη Βόρεια 'Ιταλία ως το 548.

Το έρώτημα όμως που ανακύπτει τώρα, είναι το ακόλουθο: μετά την ύποταγή της 'Ιταλίας από το Βελισάριο το 540, άλλαξε αναγκαστικά και η αυτοκρατορική πολιτική; Μήπως, όπως παρατηρήθηκε πιο πάνω, ο Θεουδίβερτος δέ γύρισε στη Γαλλία το 539, αλλά μερικά στρατεύματά του έμειναν από τότε στη Βόρεια 'Ιταλία; Πραγματικά, ο Θεουδίβερτος Α' της Αυστρασίας είναι το κλειδί για την κατανόηση της ουσίας της Ιουστινιάνειας reconquista.

Η διήγηση του 'Αγαθία για τους Φράγγους, από το θάνατο του Χλωδοβίκου ως το θάνατο του Θεουδίβεργου, δέ δείχνει, παρ'όλο που ο βασιλέας της Αυστρασίας κατόρθωσε να γίνει εξαιρετικά επικίνδυνος για την αυτοκρατορία. Πρέπει να σημειωθεί ακόμα ότι Προκόπιος και 'Αγαθίας συμφωνούν και πάλι ουσιαστικά σε ένα πολύ σημαντικό σημείο: το νόημα των πρεσβειών που δέχθηκε ο γιός και διάδοχος του Θεουδίβεργου Θεουδίβαλδος Α' (548-555) και τις πολιτικές επιδιώξεις Βυζαντινών και 'Οστρογόθων πάνω στο θέμα της κατεχόμενης από τους Φράγγους Βόρειας 'Ιταλίας. 'Ο Προκόπιος αναφέρει τη γνωστή πρεσβεία του συγκλητικού Λεόντιου που είχε τους ακόλουθους δυο σκοπούς: 1) να αποσύρει ο Θεουδίβαλδος τα φραγγικά στρατεύματα από τις πόλεις της βόρειας 'Ιταλίας, που ο πατέρας του Θεουδίβεργου είχε επιβατεύσει, και 2) να βοηθήσει με το στρατό του στην καταπολέμηση των 'Οστρογόθων

1. 'Η Νεαρά άρ. 44 συμπληρώνεται θαυμάσια από την Αυστρασιακή επιστολή άρ. 20, πιο πάνω, σελ. 234, σημ. 3.

2. 'Ως το Β', 15, στο ίδιο, σελ. 59.

ἀπὸ τοὺς αὐτοκρατορικούς¹. Ὁ Ἀγαθίας, ἀπεναντίας, μᾶς παραδίδει, ὅτι ὁ Θεοδίδβαλδος δέχθηκε πρεσβεία τῶν Ὀστρογόθων ποὺ κατοικοῦσαν βόρεια τοῦ Πάδου² καὶ ποὺ ζητοῦσαν τὴν ἐπικουρία του γιὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Ἰταλία³. Ἐφόσον, πάντα κατὰ τὸν Ἀγαθία, οἱ ἀρχηγοὶ Λεούθαρς καὶ Βουτιλίνος κατέβηκαν στὴν Ἰταλία ἀκριβῶς μετὰ τὴν πρεσβεία αὐτή, εἶναι φυσικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ Φράγγοι ἔπαιρναν θέση στὴ σύρραξη ὑπὲρ τῶν Ὀστρογόθων ποὺ βρισκόνταν ὑπὸ φραγγικὴ κατοχή, ἀνὰ λάμβαναν δὲ ἐπιπλέον τὴν κατάκτηση τῆς Νότιας Ἰταλίας γιὰ τοὺς Ὀστρογόθους, κρατώντας ὀριστικὰ γιὰ λογαριασμό τους τὶς ἐκτάσεις βόρεια τοῦ Πάδου, ποὺ κατεῖχαν ἤδη.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μᾶς λέει ὁ Ἀγαθίας, ὁ πόλεμος ποὺ ὅλοι θεωροῦσαν ὅτι εἶχε ἐπιτέλους τελειώσει, μετὰ τὶς ἡττες καὶ τὸ θάνατο τοῦ βασιλέα Τεῖα, στὴν πραγματικότητα μόλις ἄρχιζε⁴. Γιὰ τὴν αὐτοκρατορία, ἡ οὐσία τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἦταν ἡ προοδευτικὴ ἐκδίωξη τῶν Φράγγων ἀπὸ ὅλη τὴν Ἰταλία, ἐπιλογὴ ποὺ ἀσφαλῶς εἶχε προτεραιότητα, ἀπέναντι στὴ διατήρηση τῆς παλαιᾶς φραγγικῆς συμμαχίας. Ὁλόκληρο τὸ βάρος τῆς πολεμικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς ἔπεφτε τώρα στὸ Ναρσὴ, ποὺ, τὸ 538/9, ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν ἐξασφάλιση τῆς Ἰταλίας ὡς τὸν Πάδο μόνο, γιὰ νὰ τεθεῖ ἔτσι φραγγμὸς στὶς θρυλούμενες αὐτοκρατορικὲς (τυραννικὲς) φιλοδοξίες τοῦ Βελισάριου, πράγμα ποὺ συνεπαγόταν τὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγκατάλειψη τῆς Βόρειας Ἰταλίας στοὺς Φράγγους⁵. Ἀντίθετα, ὁ Βελισάριος ἐνεργοῦσε τότε μὲ τρόπο ὥστε νὰ περιέλθει ἐπισφαλέστατα (μὲ παραμονὴ φραγγικῶν στρατευμάτων βόρεια τοῦ Πάδου) ὁλόκληρη ἡ Ἰταλία στὸν Ἰουστινιανό. Ἄν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ Βελισάριος ἐπιχειροῦσε τὸ 540 νὰ ἐκδικηθεῖ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ματαιώσει τὶς αὐτοκρατορικὲς φιλοδοξίες του, τότε, τὸ 548/9 ποὺ ἐπέστρεφε ἄδοξα γιὰ δευτέρη φορὰ ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἦταν φανερό πιά, ὅτι ἡ ἐκδίωξη τῶν φραγγικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴ Βόρεια Ἰταλία δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀνατεθεῖ σ' αὐ-

1. Γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ 551, πρβλ. Λ ο υ γ γ ῆ, στὸ ἴδιο, Παρνασσὸς 17 (1975), σελ. 560/561.

2. Ἀγαθίας, Α', 5, 2, στὸ ἴδιο, σελ. 15. . . . (Γότθοι). . . πρὸς Θεοδίδβαλδον ἀναφανδὸν ἐπρεσβεύοντο, οὐ μὴν ἄπαν γε τὸ ἔθνος, μόνοι δὲ οἱ ἐκτὸς Πάδου ποταμοῦ ἰδρυμένοι. . .

3. Πολὺ μεγάλο πολιτικὸ ἐνδιαφέρον ἔχει ὁ λόγος τῶν πρεσβευτῶν τῶν Ὀστρογόθων ποὺ παραπέμπει στὸ Α', 5, 3 - 10, στὸ ἴδιο, σελ. 15 - 17. Πρβλ. ἐπίσης Λ ο υ γ γ ῆ, στὸ ἴδιο, Σύμμεικτα ΚΒΕ 4 (1981), σελ. 61 - 63. Γιὰ τὴ λεγόμενη συμφωνία ἀνάμεσα στὸν Προκόπιο καὶ στὸν Ἀγαθία, πρβλ. Α. Carile, *Consenso e dissenso fra propaganda e fronda nelle fonti narrative dell'età giustiniana*, στὸν τόμο *L'imperatore Giustiniano, storia e mito*. Giornate di studio a Ravenna, 14 - 16 Ottobre 1976, a cura di G. G. Archi, Μιλάνο 1978, σελ. 63, σημ. 126.

4. Ἀγαθίας, Α', 1, 1, σελ. 9 - 10: . . . ἐπειδὴ ταῦτα τῇδε ἐχώρει, ἐδόκει μὲν ἅπασιν πέρας ἔχειν τὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πολέμων· τὰ δὲ ἦν ἄρα προοίμια.

5. Πρβλ. πιδ πάνω, σελ. 235, σημ. 5, σελ. 236, σημ. 1 - 2.

τόν, καθώς και κάτι ιδιαίτερα ταπεινωτικό: ότι ο Βελισάριος δεν υπήρξε ποτέ ικανός να εξασφαλίσει στην αυτοκρατορία την κατοχή της Ιταλίας από τους Φράγγους, παρά διαμέσου τών. . . Οστρογότθων, που είχε αποστολή να πολεμήσει και να εξοντώσει. Γι' αυτό το λόγο ίσως ο Ιουστινιανός δεν επέτρεψε στον τιμημένο πατρίκιο να τελέσει θρίαμβο το 540 που έφερε δορυάλωτο τον Ούιτιγι στην Κωνσταντινούπολη, όπως τότε που είχε φέρει το Γελίμερα¹. Πρώτα απ' όλα, ο Βελισάριος, δεν ήταν άνθρωπος της αυτοκρατορικής έμπιστοσύνης πιά, για λόγους πολύ σοβαρότερους από μια προσωπική αντιζηλία.

VII. Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 548

Ανεξάρτητα λοιπόν από το αν η κυριαρχία των Φράγγων στη Δυτική Ευρώπη ως το 548 οφείλεται σε αντικειμενικές αιτίες ή στην άνοχη του Ιουστινιανού ή στο Βελισάριο ή και σε όλους μαζί τους πιδ πάνω λόγους, το γεγονός παραμένει ένα: ο Ιουστινιανός, όταν ανέθετε στο Ναρσή το ύψηλο αξίωμα του στρατηγού αυτοκράτορα στην Ιταλία το 551, έπρεπε να έχει υπόψη του έντελως διαφορετικές συγκυρίες από εκείνες του 535, όταν ανέθετε το ίδιο αξίωμα στο Βελισάριο. Η πρεσβεία του Ιουστινιανού στο Θευδίβαλδο Α' άσφαλώς δεν αποσκοπούσε σε όσα αποσκοπούσαν οι προγενέστερες πρεσβείες του 534/5 στους Χιλδέβερτο Α', Θευδίβερτο Α' και Χλωθάριο Α'. Τώρα, η πρεσβεία του 551 όφειλε να έπισημάνει και το ένδεχόμενο πολέμου στην Ιταλία ανάμεσα στην αυτοκρατορία και τους Φράγγους, ένός πολέμου που ήταν πιά αντικειμενικά αδύνατο να άνατεθεί στο Βελισάριο, και που σκοπός του θα ήταν ή έκδιωξη των Φράγγων από εκεί που πρόσκαιρα τους είχε φέρει ή τακτική του ίδιου του Ιουστινιανού στα χρόνια 538 - 540². Αυτό το πολύ πραγματικό ένδεχόμενο πρέπει να έχουν υπόψη τους οι Οστρογότθοι που κατοικούν βόρεια του Πάδου και, για να τδ άποτρέψουν, ζητούν κι αυτοί τη στρατιωτική ένίσχυση του Θευδίβαλδου Α' της Αύστραςίας, όπως μās άναφέρει ρητά ο Άγαθίας³.

Έχοντας συνεπώς υπόψη ότι ο πόλεμος που περιγράφει ο Άγαθίας κατευθύνεται κύρια έναντίον των Φράγγων, καθώς και τδ ότι ο Άγαθίας είναι ένας χωρίς όρους όπαδός της αυτοκρατορικής πολιτικής, μπορούμε να παρακολουθήσουμε καλύτερα την ιδεολογία της δεύτερης αυτής φάσης της Ιουστινιάνειας reconquista, που είναι, πραγματικά, πολύ πιδ φιλόδοξη και πολυδιάστατη από την πρώτη φάση, που διεκπεραιώνεται από τδ Βελισάριο, πρώτα σάν τραγωδία τδ 540 και, ύστερα, σάν κωμωδία τδ 548/9. Ξεκινώντας από την παντοδυναμία του Θευδίβεργου Α' της Αύστραςίας που δέ μπορούσε να άνεχθεί

1. Προκόπιος, Πολ. Ζ', 1, 1 - 4, στο ίδιο, Β', 297 - 298.

2. Πρβλ. τις άπόψεις του Ε. Χ ρ υ σ ο υ, στις όποιες παραπέμπω πιδ πάνω, σελ. 228, σημ. 2 και σελ. 234, σημ. 5.

3. Άγαθίας, Α', 5, 3, στο ίδιο, σελ. 15.

τούς τίτλους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ποὺ ἔδειχναν ποιоὺς λαοὺς εἶχε κατὰ καιροὺς ὑποτάξει ὁ αὐτοκράτορας, ὁ Ἀγαθίας περιγράφει μὲ ποιοῦ τρόπο οἱ Φράγγοι νικῆθηκαν καὶ ταπεινώθηκαν ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατὸ τοῦ Ναρσῆ, χωρὶς ὅμως νὰ θιγεῖ στὴ βάση της καὶ ἡ γενικότερη συμμαχία καὶ συγγένειά τους μὲ τὴν αὐτοκρατορία¹. Ἀντίθετα, ἡ αὐτοκρατορία, κατὰ τὸν Ἀγαθία, δείχνει νὰ εὐνοεῖ πάντα μιὰ φραγγικὴ δύναμη κυρίαρχη στὴ Δύση, ἀλλὰ συνδεόμενη μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη μὲ μιὰ ἑτεροβαρὴ συνθήκη. Ἄν δηλαδὴ οἱ Φράγγοι ἐκπληρώνουν πιστὰ τὶς συμμαχικὲς ὑποχρεώσεις ποὺ τοὺς ἀναθέτει ὁ αὐτοκράτορας, τότε ἀξίζουν τὰ κολακευτικὰ λόγια ποὺ τοὺς ἀφιερώνει ὁ αὐτοκρατορικὸς ἰδεολόγος Ἀγαθίας στὸ πρῶτο βιβλίο τῶν *Ἱστοριῶν* του² καὶ ποὺ κυριολεκτικὰ παραμερίζει ἡ ὕβρις τοῦ Θεωδίδερτου Α'. Μετὰ τὴν ἥττα τους στὴν Ἰταλία καὶ τὸ θάνατο σὲ νεανικὴ ἡλικία τοῦ Θεωδίδου Α', οἱ Φράγγοι δείχνουν νὰ περιορίζονται ὀριστικὰ στὴ Γαλλία καὶ ἀσχολοῦνται μὲ πράγματα ποὺ δὲν εἶναι μεμπτὰ ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ πλευρὰ καὶ ἔχουν, προφανῶς, συμμαχικὲς ἐνασχολήσεις³.

Ἀλλὰ, ἂν ὁ Προκόπιος περιγράφει τὴν ἱστορία τῆς Ἀνατολικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὡς τὸ 552, ὅποτε ἡ αὐτοκρατορία αὐτὴ ἔγινε οἰκουμενικὴ κάνοντας τὰ σχέδια τοῦ ἰνδάλματός του Βελισάριου νὰ ἀποτύχουν ὀριστικὰ, ὁ Ἀγαθίας τελειώνει τὴν ἱστορία τῆς ἀποφασιστικῆς δεύτερης φάσης τῆς reconquista μὲ τὸ πασίγνωστο χωρίο του Ε', 14, 1, στὸ ὁποῖο ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχοντας διεκπεραιώσει τοὺς μεγίστους αὐτοὺς πολέμους στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Λιβύη ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες ποὺ βασιλεύσαν στὴν Κωνσταντινούπολη ποὺ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ *αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὀνόματι καὶ πράγματι*. Δὲν εἶναι ὅμως μόνο αὐτό. Δίνοντας ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ τὴ σαφὴ μνεία ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς πραγματοποίησε τὴ reconquista διεξάγοντας πολέμους μόνο στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Ἀφρική, ὁ Ἀγαθίας εἶναι ὁ μόνος βυζαντινὸς συγγραφέας, ἀπ' ὅσο ξέρω τουλάχιστον, ποὺ ἀναφέρει τὴν ὑπαρξὴ βυζαντινῶν στρατευμάτων στὴν *Ἰσπανία*⁴, σὲ φανερὴ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴ μνεία *Ἰταλίαν ξύμπασαν ἐχειρώσατο καὶ Λιβύην*, πράγμα ποὺ ἴσως νὰ θέλει νὰ ὑποδηλώσει, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς δὲ μπόρεσε νὰ κατακτήσει ὁλόκληρη τὴν Ἰσπανία, ὅπως τὴν Ἰταλία ἢ τὴ Λιβύη. Παράλληλα, στὸ βιβλίο Β', ἡ διήγηση περὶ Φράγγων διακόπτεται τὸ 558, ἔτος ποὺ ὁ Χλωθάριος Α' ἔμεινε μονοκράτορας στὴ Γαλλία⁵, ὁ Χλωθάριος ποὺ ποτὲ δὲν εἶχε ἀναμιχθεῖ

1. Πρβλ. τὴν παλιότερη μονογραφία τοῦ F. Martroye, *L'Occident à l'époque byzantine; Goths et Vandales*, Παρίσι, 1904, σελ. 486/487.

2. Ἀγαθίας, Α', 2,1 - 8 Α', 3, 1, σελ. 11 - 12.

3. Πρβλ. Martroye, στὸ ἴδιο, σελ. 487/8 Lounghis, *Ambassades*, σελ. 75, σημ. 1.

4. Ἀγαθίας, Ε', 13, 8, σελ. 180.

5. Ἀγαθίας, Β', 14, 11, σελ. 59.

στο πράγμα της 'Ιταλίας και πού, όπως φαίνεται, η δὲν ἐνδιαφερόταν γι' αὐτό, ἢ εἶχε ἄλλες συμμαχικές ὑποχρεώσεις¹. Ὁ Ἀγαθίας δηλαδὴ τελειώνει τὴν ἐξιστόρηση τῆς reconquista μὲ τὴν ἐκδηλὴ ἱκανοποίησή του ἐπειδὴ, στὸ ἐξῆς, οἱ Φράγγοι παύουν νὰ εἶναι ἐπικίνδυνοι γιὰ τὴν αὐτοκρατορία, πού μπορεῖ ἀνενόχλητα νὰ διαθέσει στρατεύματα στὴν Ἰσπανία.

Θὰ ἔλεγε λοιπὸν κανεὶς ὅτι αὐτὴ ἡ μοναδικὴ μνεία τῆς Ἰσπανίας ὅπου ὑπάρχουν βυζαντινὰ στρατεύματα τὸ 558 εἶναι ἀρκετὴ στὸν Ἀγαθία γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε θέσει σὲ ἐφαρμογὴ ὁλόκληρο τὸ κατακτητικὸ πρόγραμμα τῆς Νεαρᾶς ἀρ. 44 καὶ ὅτι ἡ αὐτοκρατορία εἶχε ἐπιτέλους κυριαρχήσει μέχρι τῶν πρὸς ἐκάτερον ὠκεανὸν ὁρίων. Ἡ ἀμέσως ἐπόμενη ὅμως μνεία, ὅτι πολέμους ὁ αὐτοκράτορας εἶχε διεκπεραιώσει μόνο στὴν Ἀφρική καὶ στὴν Ἰταλία, προκαλεῖ εὐκόλα τὸ ἐρώτημα, γιὰ ποῖο λόγο ὁ Ἀγαθίας νὰ μὴν ἀναφέρει τίποτε σχετικὰ μὲ τὰ αἴτια ἢ τὶς καταστάσεις πού προκάλεσαν τὴν ἰσπανικὴ ἐκστρατεία². Φυσικά, εἶναι πάρα πολὺ παρακινδυνευμένο νὰ προσπαθῇ κανεὶς νὰ ἀπαντήσῃ σὲ ἓνα τέτοιο ἐρώτημα. Ἐκεῖνο ὅμως πού μπορούμε νὰ ποῦμε κατηγορηματικὰ εἶναι τὸ ὅτι μιὰ ἀπὸ τὶς παραμέτρους τῆς φραγγικῆς κυριαρχίας στὴ Δύση, ἀλλὰ καὶ τῆς συμμαχίας τῶν Φράγγων μὲ τὴν αὐτοκρατορία ἦταν πάντα ὁ ἀγῶνας ἐναντίον τῶν ἀρειανῶν Βησιγόθων τῆς Ἰσπανίας³. Ἔτσι, τὸ μικρὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα τοῦ πατρίκιου Λιβέριου πού στάλθηκε στὴν Ἰσπανία ἴσως νὰ ὑπακούει στὴν ἴδια πολιτικὴ δεοντολογία πού εἶχε ὀδηγήσει τὸ 535 τὸ Βελισάριο στὴν Ἰταλία μὲ ἓνα ἐπίσης ἀπελπιστικὰ μικρὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα⁴. Ἴσως ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ στηριζόταν καὶ στὴν περὶ πτώση τῆς ἐπέμβασης στὴν Ἰσπανία, στὴ φραγγικὴ στρατιωτικὴ ἐνίσχυση ἐναντίον τῶν αἵρετικῶν ἀρειανῶν πού εἶχαν καταλύσει τὴ Δυτικὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τὸν πέμπτο αἰῶνα. Σὲ τελικὴ ἀνάλυση, εἶναι ἀδύνατο νὰ νοηθεῖ ἡ ἰουστινιανεία ἀνάκτηση χωρὶς τὴ φραγγικὴ συμβολή.

1. Πρβλ. A. Gasquet, *L'empire byzantin et la monarchie franque* Παρίσι, 1888, σελ. 110 - 119. Πρβλ. ἐπίσης R. Altamira στὴν CMH, τόμ. Β', σελ. 162 - 163 γιὰ τὶς εἰσβολὲς τῶν φράγγων βασιλέων Χιλδέβεργου Α' καὶ Χλωθάρου Α' στὸ βασίλειο τῶν Βησιγόθων πού ἀπέκρουσε ὁ βασιλεὺς Θεῶδης (531 - 548).

2. Γιὰ ὅλα αὐτά, πρβλ. E. Görres, *Die byzantinischen Besitzungen an den Küsten des spanisch - westgotischen Reiches (554 - 624)*, BZ 16 (1907), σελ. 515 - 538. P. Goubert, *Byzance et l'état wisigothique*, (R)EB 2(1944), σελ. 5 - 78.

3. Πρβλ. L. Levillain, *La crise des années 507 - 508 et les rivalités d'influence en Gaule de 508 à 514*, Mélanges N. Jorga, Παρίσι 1933, σελ. 537 - 567 καὶ Lounghis, στὸ ἴδιο, *Da Roma alla Terza Roma*, σελ. 109 - 115.

4. Πρβλ. B. Lavagnini, *Belisario in Italia. Storia di un anno di guerra (535 - 536)*, Atti dell'Accademia di Scienze e Arti di Palermo, Serie IV, 8 (1947 - 1948). A. Pertusi, *Ordinamenti militari in Occidente nell'alto Medioevo*, SCIAM 15 (1968) σελ. 636 - 644.

VIII. Ο ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΤΙΠΑΛΟΣ ΤΗΣ RECONQUISTA

Ἡ δξύτατη ἀντιπαράθεση τῶν κειμένων Προκόπιου καὶ Ἀγαθία σχετικὰ μὲ τὸν πραγματικὸ ρόλο τῶν ὀρθόδοξων συμμάχων τῆς αὐτοκρατορίας Φράγγων ὀδηγεῖ σὲ συγκεκριμένα συμπεράσματα ποὺ ρίχνουν στὶς πολιτικὲς συγκυρίες τῆς ἐποχῆς ἓνα πολὺ παρὰξένο φῶς. Σὲ ὅλο τὸ μῆκος τῆς ἱστορίας τοῦ γοτθικοῦ πολέμου, ὁ Προκόπιος, σὲ ὀλοφάνερη ἀντίθεση μὲ τὸν Ἀγαθία, δὲ φροντίζει καθόλου νὰ κρύψει τὸ μίσος του γιὰ τοὺς Φράγγους. Πλέκοντας τὸ ἐγκώμιο τῶν Φράγγων ποὺ πρέπει ὅμως νὰ ἐκβληθοῦν ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ὁ Ἀγαθίας βρίσκεται σὲ μεγάλη δυσκολία, πραγματικὴ ἀδυναμία νὰ μᾶς πεῖ γιὰ ποιοὺς λόγους ἡ αὐτοκρατορικὴ reconquista, τελικὰ, δὲν περιέλαβε καὶ ὀλοκληρῇ τὴν Ἰσπανία, ὅπως ὑποσχόταν στιβαρὰ τὸ κατακτητικὸ πρόγραμμα τῆς Νεαρᾶς ἀρ. 44. Γιατὴ τὸν Ἀγαθία ποὺ βλέπει τὸ 558 βυζαντινὰ στρατεύματα στὴν Ἰσπανία εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ πεῖ τὴν πολὺ ἀπλὴ ἀλήθεια, ὅτι, ἂν στὴν Ἰσπανία βοηθοῦσαν πραγματικὰ οἱ ὀρθόδοξοι Φράγγοι, ἐχθροὶ τῶν ἀρειανῶν Βησιγότθων καὶ σύμμαχοι τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὸ 507, πραγματικὰ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυριαρχία θὰ εἶχε φθάσει *μέχρι τῶν πρὸς ἐκάτερον ὠκεανὸν ὁρίων*. Ἀλλὰ τὴν ἀσυμφιλίωτὴ ἐχθρότητα ὀρθόδοξων Φράγγων καὶ ἀρειανῶν Βησιγότθων τῆς Ἰσπανίας ἀναγνωρίζει καὶ ὁ πολὺς Προκόπιος, ποὺ λέει καθαρὰ ὅτι ὁ Θεοδώριχος Ἀμαλὸς τῆς Ἰταλίας (493 - 526) τοποθέτησε ἐπίτροπο καὶ κατόπιν βασιλέα τῶν Βησιγότθων τῆς Ἰσπανίας τὸν ὀστρογότθο εὐγενὴ Θεῦδι (531 - 548) καὶ φοβόταν. . . *μὴ οἱ πρὸς δοῦλον τὸν αὐτοῦ διαφέρουντι οἱ Φράγγοι, ὥς τὸ εἶκός, ἀπαντήσουσιν*¹. Πραγματικὰ, τὰ βυζαντινὰ κείμενα δὲν κρύβουν συνήθως, παρὰ μόνον τὴν πολιτικὴ ἰδεολογικὴ ἀπόχρωση τοῦ συγγραφέα τους. Ἀναφέροντας αὐτὰ τὰ πολὺ σημαντικὰ σὲ ἀνύποπτο τόπο, ὁ Προκόπιος εἶναι συνεπέστατος στὸ ἀντιφραγγικὸ μένος του καί, ἐπιπλέον, ἀναφέρει τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις στὴν Ἰσπανία ὥς τὰ μέσα περίπου τοῦ ΣΤ' αἰώνα. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Προκόπιος δὲν αἰσθάνεται καθόλου ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν συμμαχία τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τοὺς Φράγγους καί, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὅταν ὁ Βελισάριος καταρρακώνει κυριολεκτικὰ τὴ φραγγικὴ συμμαχία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπερβαίνοντας τὸ ὄριο τοῦ Πάδου καὶ προσπαθώντας νὰ ὑποτάξει τὴ Λιγουρία, ὁ Προκόπιος τὸ θεωρεῖ σημαντικὴ πολιτικὴ ἐπιλογή, μέμφεται τὸ Ναρσὴ ποὺ ἀντιτίθεται καὶ ἀφήνει νὰ ξεσπάσει τὸ ἀντιφραγγικὸ μένος του². Ὁ Ἀγαθίας πάλι, μὲ ὅλη του τὴ δυσκολία νὰ κατηγορήσει καὶ μὲ ὅλη του τὴν ἀφοσίωση στὴν αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ, οὔτε κἀν διανοεῖται νὰ καταγγεῖλει σὰν ὑπεύθυνο γιὰ τὴ μὴ ὀλοκλήρωση τῆς reconquista ἐκεῖνον ποὺ, μὲ τὰ δικὰ του σχέδια, ὑπονόμευσε τὴ φραγγικὴ συμμαχία: τὸν πολυνίκη πατρίκιο Βελι-

1. Προκόπιος, Πολ. Ε', 12, 52, στὸ ἴδιο, Β', 70.

2. Πρβλ. τὴ διήγηση τοῦ Προκόπιου σχετικὰ μὲ τὶς προθέσεις τῶν Φράγγων, Πολ. ΣΤ', 25, 1 - 2, στὸ ἴδιο, Β', 261.

σάριο¹, κάτι πού, τελικά, δὲν ἀποφεύγει νὰ ὑποδηλώσει ὁ ἴδιος ὁ Προκόπιος σὲ ἀρκετὰ σημεία, ὅπως εἶδαμε.

Ἄν ὅμως ὁ Προκόπιος προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νὰ δικαιολογήσει τὸ Βελισάριο, ιδιαίτερα μάλιστα ὅταν ὁ στρατηγὸς ἐνεργεῖ ἀντίθετα πρὸς τὶς αὐτοκρατορικές ὁδηγίες πού συνεχῶς τοῦ διαβιβάζονται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, εἴτε μὲ τὸ Ναρσὴ, εἴτε μὲ τοὺς συγκλητικούς Δόμνικο καὶ Μαξιμίνου, μιὰ σημαντικὴ πηγὴ τοῦ ΣΤ' αἰῶνα, ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλης τῶν Τουρώνων (Tours) Γρηγόριος ἀναφέρει ὅτι ὁ Θεοδίδβετος Α' ἀντιμετώπισε πολλές φορές τὸ Βελισάριο στὴ μάχη καὶ τὸν νίκησε μάλιστα², καὶ ὅ,τι στὴ συνέχεια, ὁ Ναρσὴς στάλθηκε στὴν Ἰταλία, ὅπου τελικὰ κατόρθωσε νὰ ἐξοντώσει τὸ Βουκελίνο³. Κάθε πηγὴ διηγεῖται τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν πλευρὰ της ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μᾶς ἐμποδίσει νὰ δοῦμε, ὅτι ὁ Βελισάριος εἶναι ἐκεῖνος πού συγκρούθηκε πολιτικὰ μὲ τοὺς συμμάχους πού ὁ Ἰουστινιανὸς σχεδίαζε νὰ χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Δύσης, μὲ ἄλλα λόγια, ὅτι ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴ μὴ ὀλοκλήρωση τῆς reconquista τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν ὁ ξακουστός καὶ θεωρούμενος ὡς νομιμοφρονέστατος στρατηγὸς Βελισάριος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέδωκε τὴ στρατιωτικὴ ὑποστήριξη τῶν Φράγγων στὴν Ἰταλία καί, χωρὶς πιά καμιὰ ἀμφιβολία, στὴν Ἰσπανία. Ὁ Βελισάριος δὲν ἀκολούθησε τὶς αὐτοκρατορικές ὁδηγίες στὴν Ἰταλία καὶ οἱ Φράγγοι δὲν ὑποστήριξαν τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀπόβαση στὴν Ἰσπανία. Ὁ Ἀγαθίας ἀναφέρει τὰ γεγονότα ὡς τὸ 558 ἀλλὰ μὲ κανένα τρόπο δὲν ἐπεκτείνεται σὲ πιθανολογίες, οὔτε ἀναζητεῖ ἐνόχους⁴.

1. Ἀντίθετα, οἱ κρίσεις τοῦ Ἀγαθία γιὰ τὸ Βελισάριο εἶναι συγκαταβατικὰ κολακευτικές στὸ Ε', 15, 7 - 8, σελ. 183. Ἡ ἀναφορὰ στὰ κατὰ Βανδιλίων τε καὶ Γότθων τρόπαια, εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, μιὰ καθαρή ἀναγνώριση μόνο τῆς στρατιωτικῆς ἀξίας τοῦ Βελισαρίου. Πρβλ. Z. V. Udalcova, *Agafii i Prokopii (Opyt sravnitel'noi charakteristiki)* στὸ *Ideino-političeskaja borba*. . . σελ. 237 - 242.

2. Gregorii Turonensis, *Historia Francorum*, III, 32 (MGH, SSRM I, εκδ. W. Arndt).

3. Greg. Tur. III, IV, 9, στὸ ἴδιο.

4. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μελέτες τῆς Z. V. Udalcova, πρβλ. γιὰ τὸν Ἀγαθία J. Irmacher, *Zur Weltanschauung des Agathias*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena, Gesellschafts- und Sprachwissenschaft, Reihe 13, 1964, Sonderheft Tagung für allgemeine Religionsgeschichte, σελ. 47 - 53. — Τοῦ Ἰδίου, *Über die Weltanschauung des Agathias, Methodische Vorfragen*. *Studia Patristica* 9: Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 94 (1966), σελ. 63 - 68. Ὁ V. Činke, σὲ ἀνακοίνωσή του στὴ 16ῃ διεθνῇ συνδιάσκεψη Eirene τῆς Πράγας (*Zum Geschichtswerk von Agathias*, πού ἀνέπτυξε ὅμως γαλλικά), διατύπωσε τὴν ὑπόθεση (συμφωνώντας μὲ τὴν A. V. Cameron), ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀγαθία δὲν ἦταν ὁ σκοπὸς ἐνὸς κριτικοῦ ἱστορικοῦ καὶ ὅτι ἐκεῖνο πού εἶναι διάχυτο στὴν ἱστορία τοῦ Ἀγαθία εἶναι τὸ ἡθικὸ δίδαγμα τῶν γεγονότων. Σχετικὰ μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ V. Činke, πρβλ. τὰ ὅσα ὑποστηρίχθηκαν στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς μελέτης, σελ. 220.

“Ένα εύκολο λοιπόν συμπέρασμα από όλα αυτά θα μπορούσε να είναι το ότι αυτή η θρυλούμενη έμμονη ροπή του Βελισάριου προς τυραννίδα, που κατοχυρώνεται μάλιστα από τόσες μνείες στις πηγές, στηρίζεται τώρα στην πραγματική βάση του ότι δεν επέτρεψε στον Ίουστινιανό να χειριστεί την ιταλική υπόθεση σύμφωνα προς τις πολιτικές και στρατηγικές του επιλογές, δηλαδή ότι, χωρίς σχεδόν καμιά αμφιβολία, ο Βελισάριος ήταν επίλοκος¹ και πρόδοτης. Από καθαρά ιστορική πλευρά, είναι έντελως αδιάφορο το πώς θα χαρακτηριστεί ο Βελισάριος. Σημασία έχει να διευκρινιστεί ο πραγματικός του ρόλος σχετικά με τα πρόσωπα και τα πράγματα της εποχής, δηλαδή απέναντι σε τί είδους καταστάσεις έπρεπε να τοποθετηθεί και τί είδους τοποθέτηση πήρε. Είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση, ότι πολλές χρήσιμες λεπτομέρειες μένουν ακόμα αδιευκρίνιστες ή ανεξιχνίαστες, όπως η περίφημη αποκάλυψη της συνωμοσίας του 541 που έφερε την πτώση του Ιωάννη Καππαδόκη και το τέλος της ύπατης, μις συνωμοσίας που έφερε στο φως ίσως πάλι ο Ναρσής. Τελικά, ο άνθρωπος αυτός δεν πρέπει να είχε ποτέ δικό του κόμμα, όπως, κάπως υπερβολικά, έγραψε στην εξαιρετική μελέτη του ο Rubin², τη στιγμή που ο κύριός του Ίουστινιανός είχε να αντιμετωπίσει τις φιλοδοξίες γιγάντων, όπως του Βελισάριου και του Ιωάννη Καππαδόκη. Όπως κι ο Άγαθίας που του πλέκει το έγκώμιο³, ο Ναρσής δεν πρέπει να ήταν, παρά μόνο ένας αφοσιωμένος υπάλληλος του Ίουστινιανού και, γι’ αυτό το λόγο, ο ασφαλέστερος εκτελεστής των διαταγών του. Τέσσερις αιώνες αργότερα, όταν ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος θα θέλει να αποκηρύξει τον κολοσσό Ίουστινιανό, θα του είναι αρκετό να αμαυρώσει συστηματικά τον κατακτητή της Ιταλίας Ναρσή.

Ο Ίουστινιανός, ο Βελισάριος και ο Ναρσής δεν είχαν διαφορετική κοινωνική κοσμοθεωρία ή τοποθέτηση. Η Στάση του Νίκα το 532 τους φανέρωσε σε έναία συμπράταξη απέναντι στον ενωμένο λαό της Κωνσταντινούπολης. Στο επίπεδο όμως της εξωτερικής πολιτικής, οι προσωπικές διαφορές μπορούσαν θαυμάσια να πάρουν τη μορφή διαφορετικών ιδεολογιών σε παγκόσμιο πλάτος. Το ίνδαλμα του Άγαθία Ίουστινιανός είχε οίκουμενική πολιτική και ο Άγαθίας τον όνόμασε πρώτο αυτοκράτορα Ρωμαίων, όχι πια έφων, όπως θα έλεγε ο Προκόπιος, Αντίθετα, ο Προκόπιος, που το ίνδαλμά του Βελισάριος δεν έγινε ποτέ αυτοκράτορας στη Δύση, έγραψε, όπως είπαμε στην αρχή, μια ιστορία της Ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και ύμνησε τον πρώτον Ρωμαίων πάντων. Αυτή ήταν στην πραγματικότητα και με τα μέ-

1. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 29, 20, στο ίδιο, Β', 285: ... όρκοις δειωτάτοις προς βασιλέως καταληφθείς πρότερον έτuche (Βελισάριος...).

2. Rubin, *Prokopios*, στήλ. 28.

3. Άγαθίας, Α', 16, 1 - 2, σελ. 30. Το λεξικό της Σούδας (εκδ. Adler, λήμμα Ναρσής) επαναλαμβάνει τον Άγαθία.

τρα τῆς ἐποχῆς ἡ σχέση Βελισάριου καὶ Ἰουστινιανοῦ, στρατηγοῦ καὶ πολιτικοῦ, ἀνατολικῆς καὶ οἰκουμενικῆς αὐτοκρατορίας.

Σὲ μιὰ παλιότερη μελέτη, εἶχα προσπαθήσει νὰ ὑποστηρίξω, ὅτι στὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν ἡ οἰκουμενικότητα τῆς αὐτοκρατορίας θεωρεῖται ἀπόλυτη καὶ φθάνει ἀκόμα καὶ στὴ Βρεταννία¹. Σήμερα, μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς διευκρινίσεις πάνω στὶς προσπάθειες τοῦ πατρίκιου Βελισάριου γιὰ νὰ ματαιώσῃ τὶς οἰκουμενικὲς ἐπιδιώξεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐλάχιστα θὰ εἶχα νὰ ἀλλάξω σ' αὐτὴ μου τὴν ἐκτίμησι. Στὰ χρόνια ποὺ ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκουμενικὴ παράδοση μὲ τὴν Ἰουστινιάνεια ἐννοία εἶχε διακοπεῖ ὀριστικὰ στὴ Δύση (ἴσως ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνα), ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται ὁ θρύλος γιὰ τὸ δαφνοστεφὴ στρατηγὸ Βελισάριο ποὺ ἀδικήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό, γιὰ πολὺ ἐπιφανειακοὺς λόγους. Ἀπὸ τὴν ἀνάδειξη αὐτῆ τοῦ Βελισάριου σὲ ἥρωα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Δύσης, παράδοση ὅχι χωρὶς πραγματικὴ βάση, δὲν ἔμεινε γιὰ τὸν ἐκτελεστὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατακτητὴ τῆς Ἰταλίας Ναρσὴ, παρὰ ὁ ρόλος τοῦ προδότη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν αὐτὸς κάλεσε ἢ ὅχι τοὺς Λογγοβάρδους νὰ καταλάβουν τὴν Ἰταλία ἀργότερα. Πρόκειται κυριολεκτικὰ γιὰ τὴ μὴν, ἀλλὰ τόσο σημαντικὴ, διαφοροποίησι ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς ἀνθρώπους, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Ἰουστινιανὸς ἔφερε σὲ πέρας τὴν ἀνάκτησι τῆς Δύσης, σὲ ὅση ἔκτασι τοῦ ἐπέτρεψαν οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς. Στὴν ὑστεροφημία τοὺς καταντοῦν προδότες: ὁ Βελισάριος προδότης τῆς Ἰουστινιάνειας οἰκουμενικότητας καὶ ὁ Ναρσὴς προδότης τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Δύσης. . .

Ὡς τὰ τέλη τῆς ζωῆς τοῦ ὅμως καὶ παρὰ τὶς κατὰ καιροὺς συγκαλυμμένες ἢ ἀκόμα καὶ ἀπερίφραστες κατηγορίες ἐναντίον του, ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἀνεκπλήρωτη reconquista πατρίκιος Βελισάριος ἔμεινε οὐσιαστικὰ ἀνενόχλητος, μὲ ἄθικτη τὴν τεράστια περιουσία του, στὴν Κωνσταντινούπολη². Τὸ ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν τοῦ ἀπηύθυνε ποτὲ ἀνοιχτὰ τὴν κατηγορίαν γιὰ τὴν ὑπονόμευσι τῆς πολύτιμης φραγκικῆς συμμαχίας, ἀκρογωνιαίου λίθου τῆς reconquista, φαίνεται ἀπὸ τὴ στάσι τοῦ Ἰουστινιάνειου ἱστορικοῦ Ἀγαθία ποὺ ἀνάλυσάμε στὴν ἀρχή: στὸν Ἰουστινιανὸ ἄρκοῦσε, ὅπως φαίνεται, τὸ νὰ ὑποτάσσονται οἱ ἄλλοι στὴν κυριαρχίαν καὶ στὴν ὑπεροχή του, χωρὶς νὰ ὑποχρεώνεται ὁ ἴδιος νὰ καταφεύγῃ σὲ ἀκραῖες λύσεις, ὅπου φυσικὰ δὲν τὸ θεωροῦσε ἀπαραίτητο. Ἔτσι, μποροῦσε νὰ χρησιμοποιοῖ πάντα παλιούς ἀντιπολιτευόμενους: ὅπως καὶ χρησιμοποίησε τὸ Βελισάριο ἐναντίον τῶν Κουτρίγούρων Οὐννων τὸ 558³.

1. Τ. Κ. Λ ο υ γ ῆ ς, *Ἡ πρόωγη βυζαντινὴ ἱστοριογραφία καὶ τὸ λεγόμενο «μεγάλον χάσμα»*, Σύμμεικτα ΚΒΕ 4 (1981), σελ. 66.

2. Πρβλ. Μαλάλα, σελ. 494 CSHB. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξι τῶν σχέσεων Ἰουστινιανοῦ καὶ Βελισάριου, πρβλ. ἐπίσης H. Schreiner, *Über die älteste Form der byzantinischen Belisarsage*, BZ 21 (1912), σελ. 54 - 64.

3. Ἀγαθίας, Α', 15, 2 - 16, σελ. 182 - 190.— Πρβλ. ἐπίσης O. V e h, *Der Geschi-*

Ἄν ὁ Βελισάριος εἶχε δεσμευθεῖ παλιότερα μὲ ὅρκους στὸν Ἰουστινιανὸ μὴποτε αὐτοῦ περιόντος νεωτεριεῖν¹, ὁ αὐτοκράτορας ἔκανε γι' αὐτὸν κάτι περισσότερο: τοῦ συγχωροῦσε οὐσιαστικὰ τὶς φιλόδοξες ἐπιλογές του, ἐπιλογές ποὺ εἶχαν ἀφήσει ἀνεκπλήρωτο τὸ αὐτοκρατορικὸ πολιτικὸ πρόγραμμα, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἔπαψε σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του νὰ μοχθεῖ. Καὶ εἶναι πραγματικὰ πολὺ δύσκολο νὰ πεῖ κανεὶς ἄν, γιὰ τὸ Βελισάριο, αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἠθικὴ ποινὴ ἢ ἀναγνώριση καὶ ἀνταμοιβή.

ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ Κ. ΛΟΥΤΓΗΣ

chisschreiber Agathias von Myrine, Wissenschaftliche Beilage zum Jahresbericht 1952/1953 des Gymnasiums Fürth im Bayreuth 1953.

1. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 29, 20, στὸ ἴδιο, Β', 285.— Πρβλ. καὶ A. v. C a m e r o n, *The «Scepticism» of Procopius*, *Historia* 15 (1966), σελ. 466 - 482. Γι' αὐτό, ἴσως, ὁ Προκόπιος εἶναι ἀρκετὰ συγκρατημένος καὶ ἀπέναντι στὴν τακτικὴ τοῦ Βελισάριου, ὅταν ἔρχεται σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὸν Ἰουστινιανό.

